

*Melléklet: az Országos Fejlesztéspolitikai Konceptióról szóló*

*.../2005. (...) OGY határozathoz*

# **ORSZÁGOS FEJLESZTÉSPOLITIKAI KONCEPCIÓ I. RÉSZ**

## **A JÖVŐÉPÍTÉS ALAPJAI**

**KIINDULÓPONTOK MAGYARORSZÁG FEJLESZTÉSPOLITIKÁJÁHOZ**

2005. október

## Tartalomjegyzék

<b>1 ELŐSZÓ A MAGYARORSZÁG FEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJÁNAK KIINDULÓPONTJAIT ÖSSZEFOGLALÓ DOKUMENTUMHOZ .....</b>	<b>3</b>
<b>2 KIINDULÁSI PONTOK .....</b>	<b>6</b>
2.1 HELYZETELEMZÉS .....	6
2.1.1 Összefoglaló .....	6
2.1.2 A rendszerváltás a prosperitás útjára állította az országot.....	7
2.1.3 A gazdasági fejlődés ütemének fenntartásához növelni kell versenyképességünket .....	11
2.1.4 A fejlődés társadalmi háttere megerősítésre szorul.....	17
2.1.5 A közszolgáltatások minősége továbbra is javításra szorul.....	30
2.1.6 A fejlesztések kedvező adottságainkra épülhetnek.....	34
2.2 AZ ELMÚLT TÍZ ÉV FEJLESZTÉSPOLITIKAI TAPASZTALATAI .....	37
2.2.1 Fejlesztéspolitika 2004-ig.....	37
2.2.2 Az I. Nemzeti Fejlesztési Terv (2004–2006) tapasztalatai.....	39
2.3 A FEJLESZTÉSPOLITIKA FŐ IRÁNYAI AZ EU-BAN .....	43
2.3.1 A fenntartható fejlődés koncepciója és stratégiája .....	43
2.3.2 A lisszaboni folyamat.....	44
2.3.3 A kohéziós politika prioritásai.....	45
2.3.4 A vidékfejlesztés prioritásai a közös agrárpolitikában.....	46
2.4 PEREMFELTÉTELEK .....	47
2.4.1 A tervezés makrogazdasági keretei.....	47
2.4.2 Az állami tevékenységek összehangolásának szükségessége .....	49
2.5 FEJLESZTÉSPOLITIKAI ELVEK .....	52

## 1 ELŐSZÓ A MAGYARORSZÁG FEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJÁNAK KIINDULÓPONTJAIT ÖSSZEFOGLALÓ DOKUMENTUMHOZ

Az Országos Fejlesztéspolitikai Konceptió két részből áll: „**A jövőépítés alapjai – Kiindulópontok Magyarország fejlesztéspolitikájához**” és a „**Célok és eszközök a sikeres Magyarorszáért – Magyarország fejlesztéspolitikai teendői**” című dokumentumból. Jelen dokumentum célja, hogy megalapozza a Magyarország hosszú távú fejlesztéspolitikáját meghatározó stratégiai megállapításokat és célokat. A feladatokat és azok részletes kifejtését a „**Célok és eszközök a sikeres Magyarorszáért**” (továbbiakban: **Célok**) című második dokumentum tartalmazza.

Ebben a fejezetben az Országos Fejlesztéspolitikai Konceptióban megfogalmazott megállapításokat és következtetéseket foglaljuk össze, melyek részletes kifejtését a *Célok* tartalmazza.

A *Célok* a helyzetelemzésre, az elmúlt tíz év és az I. Nemzeti Fejlesztési Terv tapasztalataira építve az EU főbb fejlesztéspolitikai irányait, a fejlesztéspolitika peremfeltételeit és fejlesztéspolitikánk elveit figyelembe véve határozza meg az ország előtt álló fejlesztési feladatokat. Bemutatja a fejlesztési célok rendszerét és az ahhoz kapcsolódó eszközöket, valamint kijelöli a fejlesztéspolitika hatékonyságának megalapozása érdekében – még 2007 előtt – elvégzendő legfontosabb feladatokat.

A „**Fejlesztési célok rendszere**” című fejezet a *Helyzetelemzésen*, politikai konszenzuson és széles körű szakmai és társadalmi egyetértésen alapulva meghatározza az ország 2050-re elérendő jövőképét. Kijelöli 2020-ig az átfogó célokat, a stratégia végrehajtása során érvényesítendő horizontális szempontokat és területpolitikai célokat, valamint az ország fejlesztésének stratégiai céljait és elérésük módját, a prioritásokat. A fejezet végül bemutatja az OFK céljainak elérését szolgáló eszközökkel és forrásokkal kapcsolatos kérdéseket.

- **A fejlesztéspolitika jövőképe**, hogy 2050-re Magyarország Európa egyik legdinamikusabban fejlődő országa legyen, ahol nő az életszínvonal, javul az életminőség, ahol a jelenleginél lényegesen több a munkahely, magasabbak a jövedelmek, biztonságosabb, tisztább és jobb minőségű a lakókörnyezet, egészségesebb és hosszabb az élet. Ennek megvalósításához el kell érünk, hogy a megtermelt érték tartósan növekedjék, a társadalmi, gazdasági és területi kohézió erősödjék, és hogy a jövő generációk számára szükséges erőforrások rendelkezésre álljanak. A jövőkép az ország fejlettségének az Európai Unió átlagos szintjéhez történő közelítéséről, a teljes foglalkoztatás megteremtésére való törekvésről, az oktatásról mint legjobb befektetésről, az iskoláról, a képző intézményről mint a mobilitás csatornáiról, Budapestről és a nagy egyetemi városokról mint az innováció központjairól, a feldolgozóiparról és a szolgáltatásokról mint a középvárosok gazdasági fejlődésének motorjáról, az informatikának a gazdasági és társadalmi teljesítményt megsokszorozó lehetőségeiről, a vidéki térségek új arculata által kínált új szerepekről, az országról mint ökológiai mintaállamról, a testi-lelki egészség javulásáról, a hosszabb életről, valamint az állami szerepvállalás újragondolásáról vizionál.

- A *Célok* dokumentum kijelöli a magyar fejlesztéspolitikai rendszer minden szintjén, azaz a tervezés, szabályozás, megvalósítás, nyomon követés és az ellenőrzés során érvényesítendő **horizontális szempontokat** is, melyek: a fenntarthatóság, a környezet védelme, az esélyegyenlőség, a foglalkoztatás és a biztonság növelése, az információs társadalom széles körű kiépülésének elősegítése
- A dokumentum – az Országos Területfejlesztési Konceptióval összhangban – az ország modernizációjához szükséges feltételként határozza meg a területileg kiegyensúlyozott fejlődés igényének megfelelő **hosszú távú területpolitikai célok**at; azaz a térségi versenyképesség ösztönzését, a területi felzárkózás megteremtését, a fenntartható térségfejlődést és örökségvédelmet, a területi integrálódást Európába, valamint a decentralizáció és regionalizmus erősítését.
- A fejlesztéspolitika középtávú stratégiai célkitűzései figyelembe veszik a jelen dokumentumban vázolt európai uniós fejlesztéspolitikai irányokat és a helyzetértékelésben felvázolt magyar viszonyokat. **Magyarország középtávú stratégiai céljai:** „a gazdaság versenyképességének tartós növekedése”, „a foglalkoztatás bővülése”, „a versenyképes tudás és műveltség növekedése”, „a népesség egészségi állapotának javulása”, „a társadalmi összetartozás erősödése”, „a fizikai elérhetőség javulása”, „az információs társadalom kiteljesedése”, „a természeti erőforrások és a környezeti értékek védelme és fenntartható hasznosulása”, valamint a „kiegyensúlyozott területi fejlődés”.
- A *Prioritások* elnevezésű rész a stratégiai célok megvalósításának területeit **három fő prioritáscsoportba** rendezi, melyek a következők: „Befektetés az emberbe”, „Befektetés a gazdaságba”, „Befektetés a környezetbe”. A prioritásokként kijelölt beavatkozási területeken tervezett lépések több stratégiai cél együttes megvalósítását is szolgálják.
- A **„Befektetés az emberbe”** prioritáscsoport elemei: „A munkavállalók és a szervezetek (vállalkozások, közigazgatás, civil szektor) alkalmazkodóképességének javítása az egész életen át tartó tanulás megvalósítása révén”; „Az oktatási és képzési rendszerek tartalmi és szervezeti fejlesztése, folyamatos összehangolása a munkaerőpiac igényeivel”; „A munkaerőpiacra való belépés és visszatérés ösztönzése és segítése, a foglalkoztathatóság javítása”; „A társadalmi és területi zárványok oldása”; „Az oktatáshoz, képzéshez és műveltséghez való hozzáférés, az esélyegyenlőség feltételeinek a javítása”; „A társadalmi és kulturális tőke erősítése”; „Korszerű népegészségügyi szakmapolitika kialakítása”; „Az egészségügyi ellátórendszer szerkezetének és működésének korszerűsítése”; valamint „A közigazgatás és a közigazgatási szolgáltatások korszerűsítése”.
- A **„Befektetés a gazdaságba”** prioritáscsoport elemei: „Az innováció, kutatás-fejlesztés ösztönzése és infrastrukturális háttérének megerősítése”; „A technológiai modernizáció előmozdítása”; „A vállalkozások működési és üzleti környezetének javítása, a hálózatosodás elősegítése”; „A dinamikus és interaktív IT tartalom- és szolgáltatásfejlesztése”; végül „Az IT alapvető infrastrukturális feltételeinek biztosítása, fejlesztése”.

- A „**Befektetés a környezetbe**” prioritáscsoport elemei: „A természeti értékek és erőforrások megőrzése”; „Tiszta települések, biztonságot teremtő környezetvédelem”; „A megelőző, elővigyázatos környezetvédelem és a környezetileg hatékony innováció általános érvényesítése”; „Hazánk nemzetközi elérhetőségének javítása, a logisztikai csatlakozások fejlesztése”; „A térségi-regionális elérhetőség javítása”; valamint „A helyközi közösségi és a települési közlekedés fejlesztése”.
- **Az Országos Fejlesztéspolitikai Koncepció céljainak elérését szolgáló eszközökkel/forrásokkal kapcsolatos kérdések** című rész a 2007 és 2013 közötti időszakban elérhető uniós forrásokat és a hazai társfinanszírozás hozzávetőlegesen becsült nagyságrendjét, valamint az OFK szerepét mint a tisztán hazai forrású finanszírozás esetében is követendő koncepcionális keretet mutatja be. Olvashatunk benne arról is, hogy az OFK és a vele szoros kapcsolatban készült Országos Területfejlesztési Koncepció miként szolgál majd **koncepcionális keretével** az uniós strukturális alapok és a Kohéziós Alap forrásait (és azok hazai társfinanszírozását) magába foglaló Nemzeti Stratégiai Referenciakeretnek (NSRK 2007–2013), valamint a Nemzeti Agrár- és Vidékfejlesztési Stratégiai Terv célrendszerének.

A „**Fejlesztéspolitika hatékonyságának megalapozása**” c. fejezet a sikeres fejlesztéspolitika megvalósításához, a stratégiai célok eléréséhez szükséges, még 2007 előtt elvégzendő feladatokat összegzi. A fejlesztéspolitika hatékonyságát befolyásoló főbb irányok és teendők a következők: átfogó tervezési mechanizmus kialakítása – a stratégiai szemlélet meghonosítása; markáns, erős kormányzati koordináció; horizontális/ágazatközi és regionális koordináció; a miniszteriális szint stratégiai tevékenységének megerősítése; fejlesztéspolitikai decentralizáció; kormányzati és regionális érdekegyeztetési mechanizmus kiépítése, erős partnerség; az uniós és a nemzeti fejlesztéspolitika intézményesített összhangja – egységes fejlesztési finanszírozási rendszer; végezetül a tervezés jogszabályi megalapozásának szükségessége.

A *Célokban* megjelenő feladatokat ezen dokumentum kiindulási pontjai alapján, politikai és társadalmi vitákban jelölték ki a tervezők.

## 2 KIINDULÁSI PONTOK

### 2.1 Helyzetelemzés

#### 2.1.1 Összefoglaló

Magyarországon az elmúlt másfél évtizedben kiépült a **demokratikus politikai intézményrendszer**, és kialakult egy versenyképes **piacgazdaság**. 2004 májusában az ország az **Európai Unió** tagjává vált.

Sikeresen végrehajtottuk a **piacgazdasági átmenetet**

**Az átalakulási folyamat ugyan súlyos terheket rótt a társadalomra, de a lakosság képes volt ezekkel megbirkózni**, és alkalmazkodott a kihívásokhoz. Növekedésnek indultak a reálbérek, jelentősen javult a háztartások felszereltsége. Javult a lakások víz-, gáz- és csatornaellátása, általánossá vált a vezetékes telefon, illetve a mobilhasználat. Széles körben terjed az internet használata. A gépkocsik száma és minősége jelentősen emelkedett.

A háztartások helyzete az átmenet nehézségei után **jelentősen javult**

Magyarország a kelet-közép-európai országok sorában élen járt a privatizációban, a **piacgazdaság** kialakításában. Kialakult a kapitalista gazdaságot segítő adó-, pénzügyi, számviteli rendszer, jogi szabályozás.

**Nyitott, versenyképes piacgazdaság alakult ki**

Az 1990-es évek elején a nem piacképes termelés leépülésével párhuzamosan gyorsan fejlődtek a versenyképes vállalkozások, így a gazdasági növekedés motorjává váló, nemzetközi szinten is versenyképes ágazatok alakultak ki. A magyar gazdaság integrálódott a világgazdaságba.

**A magyar gazdaság integrálódott a világgazdaságba.**

**Az ezredfordulóra a magyar GDP meghaladta a rendszerváltás előtti szintet, és lemaradásunk a fejlettebb európai országoktól folyamatosan csökken.**

**Csökken GDP-beli lemaradásunk az európai országoktól**

Ez a folyamat azonban ma még nem kiegyensúlyozott, és a fejlődés üteme is elmarad attól, amit az ország adottságai lehetővé tennének. Sőt a fejlődés jelenlegi ütemének a fenntartása is komoly erőfeszítéseket igényel.

**A fejlődés ütemének fenntartása komoly erőfeszítéseket igényel**

A **gazdaság versenyképessége megerősítésre szorul**. A felgyorsuló európai integráció nagyobb lehetőségeket kínál, ám vállalatainknak sokkal erősebb versenyben kell helytállniuk. A gazdaság fejlődése néhány térségre és ágazatra koncentrálódik, a hazai vállalkozások és a foglalkoztatottak meghatározó része a kevésbé prosperáló szektorok-

**A versenyképesség megerősítésre szorul**

ban és régiókban működik. A modern technológiai, informatikai eljárások alkalmazása terjedőben van, de nemzetközi összehasonlításban továbbra is elmaradásunk van ezen a területen.

**A fejlődés társadalmi háttére megerősítésre szorul.** Csökken a népesség és azon belül az aktív korúak aránya. Sokan tartósan kívül rekedtek a munkaerőpiacon. Jelentős az érvényesüléshez szükséges tudással és egészséggel nem rendelkezők aránya. A szegénység néhány társadalmi csoportban tartóssá vált. A cigányság nagy része leszakadóban van. A társadalmi különbségek rögzültek, a szegregáció egyre erősebb. A területi különbségek az elmúlt években folyamatosan nőttek. A társadalom belső kapcsolatai gyengék. Egyre érezhetőbbek a fogyasztói társadalom negatív mellékhatásai.

**A fejlődés társadalmi háttére megerősítésre szorul**

**Több közszolgáltatás minősége és hatékonysága továbbra sem kielégítő.** Az állami intézmények sok esetben hozzájárulnak a társadalmi különbségek fennmaradásához és növekedéséhez. Egyes állami feladatok, erőforrások és hatáskörök megoszlása rosszul meghatározott és aránytalan. A közösségi infrastruktúra szerkezete és minősége nem igazodik a társadalmi és gazdasági igényekhez. A közlekedési hálózat például túlzottan központosított, gyakori a rendeltetésszerű használatot korlátozó állagromlás.

**Egyes közszolgáltatások minősége nem kielégítő.**

**Az ország fejlesztésének stratégiáját két elemre kell építeni: az akadályokat lebontó felzárkóztatásra, valamint az ország erősségeit és lehetőségeit kihasználó kitörési pontok megtalálására.** A fejlődéshez kedvező **geostratégiai adottságokkal, gazdag történelmi és kulturális örökséggel rendelkezünk.** Magyarország Európa meghatározó piacait összekötő közlekedési tengelyek metszéspontjában helyezkedik el, logisztikai adottságai kedvezőek. A **budapesti agglomeráció** Kelet-Közép-Európa egyik legnagyobb és leggyorsabban fejlődő gazdasági térsége. A szomszédos országokkal való együttműködést elősegíti a határon túli magyar közösségekkel ápoltság kapcsolat. Hazánk bővelkedik érintetlen természeti területekben, élővilágunk gazdag, földjeink termékenyek, jelentősek elérhető édes- és termálvízkészleteink. **Kulturális hagyományaink**, figyelemre méltó szellemi műhelyeink szintén szilárd bázisát jelentik az ország jövőbeli fejlődésének.

**Fejlesztési stratégiánk alapjai: felzárkóztatás és a kitörési pontok megtalálása**

### 2.1.2 A rendszerváltás a prosperitás útjára állította az országot

#### **Megindult az életszínvonal javulása**

Az átalakulási folyamat súlyos terheket rótt a társadalomra, amely azonban megbirkózott a gazdasági és társadalmi változásokkal. **A drasztikus visszaesés után stabilizálódott a foglalkoztatottak**

**Az átmenet időszaka súlyos terheket rótt a társadalomra**

**száma, az átlagos reálkereset és a háztartási jövedelem ma már dalomra meghaladja a rendszerváltás előtti szintet.**

**1997-től a reálbérek is növekedésnek indultak.** 2002-ig 30%-kal nőtt a lakosság átlagos reálbére, ami négyszerese az EU15-ben megfigyelhető értéknek. Jelenleg a reálbérek 10%-kal haladják meg a rendszerváltás előtti szintet.

**A reálbérek 1997 óta 30 százalékkal emelkedtek.**

A reálbérek évenkénti változása százalékban 1996-2002 között							
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	1997 –2002 összesen
EU-15*	1,3	1,5	1,7	1,2	1,4	1,3	7,3
Magyarország**	4,9	3,6	2,5	1,5	6,4	13,6	30,3
Csehország*	1,8	-1,2	6,1	2,4	3,8	5,3	17,3
Szlovákia*	6,6	2,7	-3,1	-4,9	0,8	5,8	0,9
Lengyelország*	5,9	3,3	4,7	1,1	2,5	0,7	12,8

Forrás: KSH. \*: Bruttó, \*\*: Nettó

A reálbérek alakulása (%-ban, előző év=100)													
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
94,3	93	98,6	96,1	107,2	87,8	95	104,9	103,6	102,5	101,5	106,4	113,6	109,2

Forrás: KSH.

Javult a lakások komfortfokozata a **víz-, gáz- és csatornaellátás széles körűvé** válásával.

**A lakosság jelentős részének érezhetően javultak az életkörülményei**

Lakásellátottsági adatok <sup>1</sup>				
	1997	1999	2001	2003
Vízhálózatba bekapcsolt lakások aránya (%)	90,6	91,4	92,6	93,2
Közcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások aránya (%)	46,0	49,1	53,5	59,1
Vezetékes gázzal ellátott háztartások aránya <sup>2</sup> (%)	64,2	67,7	71,2	73,7

Forrás: KSH

Az elmúlt tizenöt évben jelentősen **javult a háztartások eszközellátottsága**, megszűnt a telefonhiány, és általánossá vált a vezetékes

<sup>1</sup> A közüzemellátottság fejlődése 1980 és 1990 között szembetűnő, és a növekedés, bár lassuló ütemben, folytatódott a '90-es években is.

<sup>2</sup> 100 lakásra jutó fogyasztók száma



telefon, illetve a mobilhasználat<sup>3</sup>.

Bekapcsolt fővonalak száma (ezer db)*													
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
995,8	1129	1292	1498	1785	2157	2651	3095	3385	3609	3479	3258	3095	3013

Forrás: KSH, \*1995-től az ISDN vonalakkal együtt

Széles körben elterjedt és elfogadottá vált az internet használata. A lakosság gépkocsiállománya lecserélődött, modernizálódott, a növekedés mértéke az 1990. évhez viszonyítva 2003-ra 42,7%.

### Megteremtődtek a gazdasági fejlődés alapjai

**Nőtt a lakosság iskolázottsága**, egyre többen szereznek közép- és felsőfokú végzettséget, nő **az idegen nyelveket beszélők aránya**. Kiterjedt az egyetemi-főiskolai oktatás. Tartalmilag közeledett egymáshoz a magyar és a külföldi felsőfokú oktatás, és egyre több egyetemista vesz részt külföldi részképzésen.

Nőtt az iskolázottság

Az 1990-es évek elején a nem piacképes termelés leépülésével párhuzamosan **kifejlődtek** a versenyképes vállalkozások, amelyekből kialakultak **a gazdasági növekedés motorjává váló, nemzetközi szinten is versenyképes ágazatok**. A magyar gazdasági termelés integrálódott a világgazdaságba.

Kialakult a versenyképes piacgazdaság

**A bruttó hozzáadott érték (volumenindex) és a foglalkoztatottak számának változása 1993-2003 között gazdasági ágazatonként (1993=100)**

Ágazat	Bruttó hozzáadott érték	Foglalkoztatottak száma
Feldolgozóipar	203,8	87,8
Szállítás, raktározás, posta, távközlés	154,9	90,2
Építőipar	142,3	144,6
Ingtatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás	142,3	193,2
Kereskedelem, javítás	129,8	117,8

Forrás: KSH.

A forint konvertibilis lett, létrejött a modern bankrendszer, valamint az EU-konform adó- és számviteli rendszer. **Kialakult a vállalkozásokat segítő társasági jogi, polgári jogi, csődjogi rendszer.**

Megalapoztuk a modern gazdaság intézményrendszerét

<sup>3</sup> A mobilhasználat növekedésével magyarázható a bekapcsolt fővonalak számának 2001-ben megindult csökkenése.

**Magyarország élen járt a privatizációban**, az állami vállalatokból tömegesen keletkeztek új magánvállalkozások. A privatizáció kialakította a kapitalista gazdaság alapjául szolgáló tulajdonosi érdekeltséget, és ösztönözte a vezető multinacionális vállalatok megjelenését.

**Sikeres volt a privatizáció**

A bruttó hozzáadott érték megoszlása tulajdonosi alszektorok szerint (%)			
	1992	1996	2002
Közösségi tulajdon	53,3	30,2	29,0
Hazai, magán	41,5	53,9	48,8
Külföldi	5,2	15,9	22,3

*Forrás:* KSH

**Hazánk kedvelt befektetési célponttá vált**, Lengyelország mellett a legnagyobb külföldi működőtőke-befektetést vonzó ország volt. Megjelentek a multinacionális cégek, **bővült az áruválaszték**, és a kínálathoz való hozzáférés azonosná vált a nyugat-európaival.

**Kedvelt befektetési célponttá váltunk**

Külföldi működőtőke intenzitása (nettó működőtőke-áramlás/GDP, %)					
	1995	1997	1999	2001	2003
<b>EU 15</b>	0,8	1,1	2,8	2,4	1,3
Görögország				0,9	0,2
Írország		2,3	12,9	6,6	10
Portugália	0,6	2,1	1,9	6,1	0,4
Spanyolország	0,9	1,7	4,8	5,2	2,9
Csehország		1,2	5,5	4,8	1,6
<b>Magyarország</b>		<b>2,9</b>	<b>2,3</b>	<b>4,2</b>	<b>2,4</b>
Lengyelország		1,6	2,2	1,5	1
Szlovákia		0,6	-0,1	3,7	1,1
Szlovénia	1,1	1,2	1,1	1,4	2,2

*Forrás:* Eurostat.

Hazánk gazdasága a rendszerváltást követő nehézségekből kilábalva növekedési pályára állt. A képzettségéhez viszonyítva olcsó munkaerőre, az európai piacok elérhetőségére, a külföldi befektetések számára vonzó környezetre építve **az ország versenytársaihoz mérve is imponáló fejlődést produkált.**

**A gazdaság gyors ütemben fejlődik**

Egy főre jutó GDP, vásárlóerő-paritás alapján (Euróban*)													
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Magyarország	7 310	7 353	7 448	7 903	7 550	7 919	8 520	9 117	9 733	10 565	11 550	12 402	12 818
EU-15 átlaga	15 878	16 485	16 457	17 204	16 949	17 765	18 668	19 522	20 438	21 805	22 583	23 268	23 437
EU-25 átlaga	..	..	..	..	15 264	16 041	16 899	17 697	18 559	19 822	20 554	21 225	21 432
Magyarország az EU -15 átlagának százalékában	46,0%	44,6%	45,3%	45,9%	44,5%	44,6%	45,6%	46,7%	47,6%	48,5%	51,1%	53,3%	54,7%
Magyarország az EU -25 átlagának százalékában	..	..	..	..	49,5%	49,4%	50,4%	51,5%	52,4%	53,3%	56,2%	58,4%	59,8%

\* Megjegyzés: Vásárlóerő-egységben (PPS) kifejezve

Forrás: Eurostat, KSH.

A fejlődési folyamat azonban ma még nem kiegyensúlyozott, és üteme is elmarad attól, amit az ország adottságai lehetővé tennének. A fejlődés ütemének fenntartása komoly erőfeszítéseket igényel.

**A fejlődés törékenyé vált**

### 2.1.3 A gazdasági fejlődés ütemének fenntartásához növelni kell versenyképességünket

#### **Versenyképességünk megerősítésre szorul**

Hazánk versenyképességi pozíciója változó. Jelentős javulás után a legutóbbi időszakban versenytársainkéhoz képest romlás mutatkozott. Ehhez – amellet, hogy az adott országok piacgazdasága fejlődésének más-más periódusában tart – a 2001-2003. közötti években többek között hozzájárultak az egyensúlyi problémák, ezen belül a reálbéréknek a termelékenység javulásával nem fedezett növekedése.

**Versenyképességi pozíciónk változó**

Az utóbbi években a gazdasági fejlődés mellett **felerősödtek az egyensúlyi problémák.** A 2002-ben kialakult magas költségvetési hiány csökkentése a jelenlegi felzárkózási periódusban csak fokozatosan lehetséges.

**Egyensúlyi problémák jelentkeztek**

**Az államháztartás egyenlegének alakulása Magyarországon és néhány európai országban,  
a GDP %-ában**

Ország	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
<b>Magyarország</b>	<b>-8,4</b>	<b>-6,6</b>	<b>-5,5</b>	<b>-6,8</b>	<b>-7,9</b>	<b>-5,6</b>	<b>-3</b>	<b>-3,5</b>	<b>-8,5</b>	<b>-6,5</b>
<b>A többi visegrádi ország</b>										
Csehország	-3,4	-12,3	-1,9	-2,5	-5,0	-3,6	-3,7	-5,9	-6,8	-12,5
Lengyelország	-2,1	-2,5	-2,9	-4,0	-2,1	-1,4	-0,7	-3,7	-3,3	-4,8
Szlovákia	-2,1	-1,4	-7,4	-5,5	-4,7	-6,4	-12,3	-6,6	-7,8	-3,8
<b>Visegrádi országok, átlag</b>	<b>-2,5</b>	<b>-5,4</b>	<b>-4,1</b>	<b>-4,0</b>	<b>-3,9</b>	<b>-3,8</b>	<b>-5,6</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>-</b>

Ország	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
<b>Magyarország</b>	<b>-8,4</b>	<b>-6,6</b>	<b>3,1</b>	<b>-6,8</b>	<b>-8</b>	<b>-5,6</b>	<b>-3</b>	<b>-3,5</b>	<b>-8,5</b>	<b>-6,5</b>
<b>A többi kohéziós ország</b>										
Görögország	-9,4	-10,2	-7,4	-4,0	-2,5	-1,8	-4,1	-6,1	-4,9	-5,7
Portugália	-6,6	-4,5	-4,0	-3,0	-2,6	-2,8	-2,8	-4,2	-2,8	-2,9
Spanyolország	-6,3	-6,6	-4,9	-3,2	-3,0	-1,2	-0,9	-0,5	-0,3	0,0
<b>Kohéziós országok, átlag</b>	<b>-7,4</b>	<b>-7,1</b>	<b>-5,4</b>	<b>-3,4</b>	<b>-2,7</b>	<b>-1,9</b>	<b>-2,6</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>-</b>
<b>EU-15 átlaga</b>	<b>..</b>	<b>-5,2</b>	<b>-4,2</b>	<b>-2,4</b>	<b>-1,6</b>	<b>-0,7</b>	<b>1,0</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	
<b>EU-25 átlaga</b>	<b>..</b>	<b>..</b>	<b>..</b>	<b>..</b>	<b>-1,7</b>	<b>-0,8</b>	<b>0,8</b>	<b>-1,3</b>	<b>-2,3</b>	<b>-3,0</b>

Forrás: a KSH nemzetközi összehasonlítása. Eurostat: Deficit and debt data, 26. September 2005.

A gazdasági egyensúly törekeny volta nemcsak a makrogazdaságban, hanem **a háztartások esetében is látványos**. A fogyasztási lehetőségek bővülése, a vásárlási és lakáshitelek gyors terjedése szinte teljesen felszívta a lakossági megtakarításokat. A lakosság pénzügyi vagyonának növekedése megállt.

**A lakossági megtakarítások elégtelenek**

**A háztartások pénzügyi helyzete**

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
<b>Megtakarítási ráta (% a GDP arányában)</b>	12,7	8,6	9	9,3	9,8	8,5	9,4	6,8	6	5,2	2,6	0,1
<b>Háztartások nettó pénzügyi vagyona (Mrd forint, időszak végén 2003-as árakon)</b>	330	504	747	1265	2060	2964	4230	5530	7084	8776	10022	10814

Forrás: MNB, KSH.

Verseny társainkhoz képest jelentősen nőtték a közterhek, különösen **magasak a munkaerő közterhei**.

**A közterhek túl magasak**

**Bevételt és nyereséget terhelő adóbefizetések a GDP %-ában**

	1995	1999	2000	2001	2002
EU-15	13,7	14,7	14,8	14,5	14
Magyarország	8,9	9,1	9,5	10	10,1
Csehország	10	8,8	8,9	9,3	9,7
Szlovákia		8,5	7,2	6,5	7,0
Lengyelország	11,3	10,7	9,9	9,4	9,5
Görögország	7,2	9,7	10,4	9,0	8,9
Spanyolország	9,6	9,8	9,8	9,9	10,4
Portugália	8,5	9,8	10,1	9,6	9,4

Forrás: OECD.

**A munkaerőköltség közteher tartalma százalékban, 2003**

Ország	Összesen
EU-15	41
Magyarország	46
Csehország	44
Szlovákia	41
Lengyelország	43
Görögország	34
Spanyolország	38
Portugália	33

**A munkaerő egységköltségének (ULC) változása százalékban**

	Hazai ULC	Külföldi ULC
	(1995-ös év = 100)	
1995	100,0	100,0
1998	120,3	99,6
2001	146,0	100,8
2004	154,0	101,8

Forrás: MNB, KSH, Munkaerőpiaci Tükör 2004.

**Az egészségügyi járulékok mértékének változása 1994-2005 között (millió Ft)**

	1994.	1996.	1998.	2000.	2002.	2003.	2004.	2005E.
Munkáltatói eg.biztosítási járulékmérték	19,5%	18%	15%	11%	11%	11%	11%	11%
Munkáltatói eg.biztosítási járulék	239 717	314 060	375 722	371 632	517 978	580 650	629 143	689 778
Biztosított (egyéni) eg.biztosítási járulékmérték	4%	4%	3%	3%	3%	3%	4%	4%
Biztosított (egyéni) eg.biztosítási járulék	48 190	50 551	62 662	81 314	128 575	142 717	192 608	223 817
Egészségügyi hozzájárulás összege			2100	3900	4500	3450	3450	3450/1950*
Egészségügyi hozzájárulás			92 592	169 152	185 284	151 153	168 554	143 868

\*: 2005 novemberétől 1950 Ft

Forrás: Egészségügyi Minisztérium

**Nyitott gazdaság, duális szerkezettel**

Az 1990-es évek elején Magyarország sikeresen hajtotta végre a piacváltást, ugyanakkor az **EU-csatlakozással** az eddiginél nagyobb lehetőségeket kínáló, de jóval **erősebb versenyben** kell vállalkozásainknak helyt állniuk. Mivel exportunk több mint 80%-a az Unióba irányul, a kereskedelmi korlátok teljes megszűnése tovább javítja vállalatunk pozícióit.

**Az európai piacon erős a verseny**

Az országhatárok mentén a magyar vállalkozások számára könnyebbé válik a szomszéd államok hozzánk közeli településein élő vásárlók kiszolgálása. Jelentősen csökkenhetnek a vállalkozások importköltségei is. Ezzel párhuzamosan azonban a **hazai piac is egyre vonzóbbá válik** a külföldi szereplők számára. Például a csatlakozást követően a termelőket sokként érte a külföldi élelmiszerek árversenye. Várható, hogy a jövőben újabb piacokon szembesülünk majd a **külföldi versenytársak** erőteljesebb jelenlétével.

**A magyar piacon is megjelentek az uniós versenytársak**

A magyar cégek jelentős része hozzácsokott a nemzetközi versenyhez. Versenyelőnyeikre építve, termékeik újrapozicionálásával kihasználhatják az uniós piacok nyitottságát. Ennek ellenére **vállalataink** jelentős része csak **nemzetközi hálózatokhoz csatlakozva lesz képes megfelelni az európai piac elvárásainak**, amihez szövetségest, felvásárlót vagy felvásárlási célpontokat kell keresniük.

**Vállalkozásaink egyedül nehezen boldogulnak**

A rendszerváltás utáni gazdasági recessziót követően jelentős változások következtek be a gazdaság szerkezetében. Viszonylag gyorsan kialakultak **versenyképes, a nemzetközi gazdasági vérkeringésbe szervesen bekapcsolódott ágazatok**.

**Sikeres volt a gazdasági szerkezetváltás,**

A gazdasági szerkezetváltásra kedvező hatással volt a külföldi tőke intenzív beáramlása, amelynek következtében azonban a **gazdaság szerkezete duálissá vált**. A külföldi tulajdonú vállalatok munkatermelékenységége több mint 75%-kal haladja meg az országos átlagot.

**de duális gazdaság alakult ki**

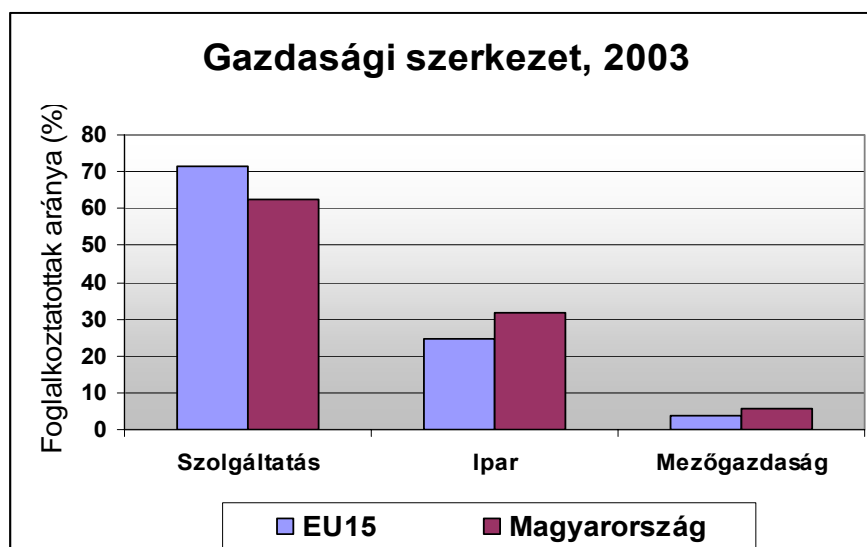
**A munkatermelékenység alakulása tulajdonviszony szerint 2000-ben (egy foglalkoztatottra jutó hozzáadott érték)**

	Munkatermelékenység az átlaghoz képest (%)
<b>Hazai tulajdonú vállalatok</b>	<b>70,8</b>
<b>Külföldi érdekeltségű vállalatok</b>	<b>176,4</b>
Ebből: - kizárólagos külföldi tulajdon	158,7
- többségi külföldi tulajdon	211,5
- kisebbségi külföldi tulajdon	162,4
Az összes vállalat	100,0

Forrás: KSH.

A hazai gazdaság szerkezetének átalakulása nem tekinthető befejezettnek. A fejlett országokra jellemző gazdasági struktúrához viszonyítva még mindig **magas a mező- és erdőgazdaságban, illetve az iparban foglalkoztatottak aránya**. A szolgáltató ágazatok hatékonyságában igen jelentős az elmaradásunk.

**További szerkezeti változásokra van szükség**



Forrás: Munkaerőpiaci Tükör, 2004.

**A gazdaság fejlődése csak néhány térségre és ágazatra koncentrálódik.** 1992 és 2001 között a hozzáadott érték csak a feldolgozóiparban, a kereskedelem-vendéglátásban, valamint a gazdasági szolgáltató ágazatokban nőtt. A járműgyártás, a vegyipar, a pénzügy, a gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatások, a számítástechnikai tevékenység, a távközlés és a K+F területén a munkaerő termelékenysége kétszeresen meghaladja az országos átlagot.

**A fejlődés csak néhány területre összpontosul**

A foglalkoztatásban továbbra is jelentős szerepet töltenek be az olyan **alacsony termelékenységű ágazatok**, mint a textil-, ruha- és bútóripar. Az ezekben az iparágakban tapasztalható erőteljes **költségverseny** miatt az elmúlt időszakban egyre kedvezőtlenebb helyzetbe kerültek a hazai gyártók és alkalmazottaik az alacsonyabb bérköltségű országokkal szemben.

**A jelentős foglalkoztatást biztosító ágazatok veszélyben vannak**

Magyarországon jelentős termelékenységi szakadék húzódik a kis- és középvállalkozások (kkv-k), valamint a nagyvállalatok között. Hazánkban a kkv-k foglalkoztatják a dolgozók kétharmadát (az EU-ban is hasonló arányok figyelhetők meg), ezért versenyképességük növekedése a magyar gazdaság egészének szempontjából kulcsfontosságú.

**A kisvállalkozások termelékenysége elmarad a nagyokétól**

A hazai nagyvállalatok mintegy másfélszer olyan termelékenyek, mint a kkv-szektor. Ez az arány európai viszonylatban kedvezőnek mondható. Nagy problémát jelent viszont a **középvállalati kör alacsony hatékonysága**.

Nagy problémát jelent a középvállalati kör alacsony hatékonysága

**Egy foglalkoztatottra jutó hozzáadott érték (az országos, illetve az uniós átlag %-ában)**

	Magyarország (2001)	Európai Unió (1998)
Kisvállalatok	84	67
Közepes vállalatok	88	138
Nagyvállalatok	130	144
Átlag	100	100

Forrás: GKM.

A modern technológiai, informatikai eljárások alkalmazása terjedőben van, de nemzetközi összehasonlításban elmaradásunk van ezen a területen.

Az innováció lassan terjed

Magyarországon az 1990-es évek első felében a K+F-ráfordítás nemzetgazdasági szinten nagymértékben visszaesett, majd 1999-től lassú növekedésnek indulva a GDP 0,9-1%-a körül ingadozik. A **K+F-ráfordítások GDP-hez viszonyított aránya az EU-15 átlagától jelentősen elmarad**, mintegy fele annak, ugyanakkor a visegrádi és a kohéziós országok átlagától nem marad el.

Továbbra is alacsony a K+F-ráfordítások aránya

A hazai innováció finanszírozásának a szerkezete torz. Míg az állami K+F-ráfordítások arányában alig van elmaradás az EU-15 átlagához képest, **az üzleti szféra hozzájárulása az innovációs kiadásokhoz nagyon alacsony** (EU-15: 56,3%, Magyarország: 30,6%). Csupán a külföldi tulajdonú vállalatok K+F-kiadásai illeszkednek a nemzetközi tendenciákba, azok is inkább csak a gyógyszeriparban és az autógyártásban.

Az üzleti szféra innovációs kiadásai különösen elégtelenek

Kevés cég vállalkozik fejlesztésre, beruházásra, és különösen szűk a technológiai transfert megvalósító hazai cégek köre. A hazai kis- és középvállalatok 75%-a az innováció szempontjából inaktív, 22–23%-a innovatív, és mindössze 2–3%-a innovációs úttörő. Ugyanakkor a külföldi működőtőke révén létrejött az iparban egy technológiaigényes verseny- és exportképes szektor.

Az innováció szempontjából a hazai kkv-k háromnegyede inaktív

**A hazai tulajdonú vállalkozói szféra**, különösen a kis- és középvállalkozások keveset költenek innovációra, és a nagyvállalatok számára nagy élőmunka-igényű **bérmunkát végző beszállítókként és alvállalkozókként működnek**. E tevékenységben nagyobb szerepe van az adaptációnak, jó esetben a technológiaátvételnek, mint a kutatásnak, fejlesztésnek.

Hazai tulajdonú vállalatunk jellemzően bennragadtak a beszállítói szerepkörben

Az innovációt akadályozza az is, hogy **gyenge a kutatóhelyek és a**

A kutatóhelyek és



**vállalatok kapcsolata.** A multinacionális nagyvállalatok körében ugyanakkor akad példa a magyar kutatói bázis és menedzsment hasznosítására. Korlátozott mértékben, de már elindultak oktatási-kutatási együttműködések, elsősorban a vállalatok munkaerőigényének kielégítésére.

a gazdaság között csekély az átjárás

**Az információs technológia elterjedtsége** a fejlett országokhoz viszonyítva **alacsony**, de a régió átlagának megfelelő. A lakossági internetlefedettség nemzetközi összehasonlításban igen alacsony. Az internet költségei ugyanakkor magasak. Az összes internetcsatlakozáson belül viszont a széles sávú technológia aránya nemzetközi viszonylatban jónak mondható.

Felemás eredményeket értünk el az információs technológiák elterjedésében

**A magyar telekommunikációs,** azon belül is a szoftver- és az internetpiac nemzetközi összehasonlításban **drága**, ami az alacsony fogadókészség mellett gátolja a modern informatikai termékek és szolgáltatások elterjedését a vállalatok és a lakosság körében.

Drága az internetezés

	Összes K+F-kiadás a GDP százalékában (2003)	Internet-penetráció (a népesség százalékában, 2004)	Millió főre jutó EPO szabadalmak száma (2002)
EU-15	2,00	46,75	158,46
Szlovákia	0,57	25,60	4,27
Csehország	1,35	26,40	10,88
Lengyelország	0,59	23,50	2,72
<b>Magyarország</b>	<b>0,95</b>	<b>23,70</b>	<b>18,27</b>
Görögország	*0,64	15,30	8,11
Spanyolország	1,11	34,20	25,46
Olaszország	**1,16	34,00	74,73
Portugália	0,79	26,00	74,73

Forrás: KSH.

\* 2001. évi adat, \*\* 2002. évi adat.

#### 2.1.4 A fejlődés társadalmi háttere megerősítésre szorul

### **Idősödő, csökkenő népesség**

Magyarországon a **népesség fogyása** az 1980-as években kezdődött, és az 1990-es évektől kezdve vált égető gondná. Az elmúlt két évtizedben a lakosság száma mintegy 5%-kal csökkent. Három évtizeddel ezelőtt az egy szülőképes korú nőre jutó gyermekek száma elérte a népességreprodukcióhoz szükséges 2,1-es átlagot, ma már ez az arány az

Negyedszázada fogy a népesség

eddig legalacsonyabb szintre, 1,28-ra esett vissza.

Az elmúlt két évtizedben nem csupán a termékenység, az **élveszületések száma is csökkent. Megugrott a halálozások száma** is, ma mintegy 35%-kal magasabb, mint az 1960-as évek első felében volt.

**Az élveszületések száma csökken, a halálozásoké nő**

Év	14 éves és fiatalabb népesség aránya (%)	Születéskor várható élettartam (év)	Természetes szaporodás /fogyás	Száz élveszületésre jutó terhesség-megszakítások száma	1000 lakosra jutó halálozások száma	1000 lakosra jutó élveszületések száma
1970	21,1	69,2	31622	126,7	11,63	14,7
1980	21,9	69,02	3318	54,4	13,57	13,9
1990	20,5	69,33	-19981	71,9	14,04	12,1
2000	16,9	71,33	-38004	60,7	13,28	9,6
2003	16,1	72,43	-41176	56,8	13,41	9,3

Forrás: KSH.

A termékenység jelentős csökkenése egyrészt a rendszerváltással járó gazdasági és társadalmi sokkal magyarázható, másrészt azonban a fejlett országok mindegyikében hasonló tendenciák indultak meg. Előreláthatóan ez a folyamat a jövőben sem módosul, viszont **elkezdődött a várható élettartam fokozatos növekedése**, ami az átlagos életkor emelkedésével és **az idősebb korosztály arányának növekedésével jár**. Mára a legnépesebb korcsoport a 25–29 éves generáció, illetve a szüleiké, a 45–49 éveseké. Az idős korosztály növekvő arányának súlyos következményei lehetnek a jelenlegi jóléti rendszerek fenntarthatóságára vonatkozóan.

**A lakosság nálunk is idősödik**

**Az 1990-es évek óta folyamatos migrációs többlet mutatkozik.** A Magyar Köztársaságban 2004-ben 112.000 külföldi rendelkezett bevándorlási és letelepedési engedéllyel, legnagyobb számban Románia, Ukrajna és a volt Jugoszlávia utódállamainak állampolgárai. Az Európai Unióhoz történt csatlakozást követő nyolc hónapban közel 10.000 EGT-állampolgár<sup>4</sup> kért tartózkodási engedélyt hazánkban.

**Folyamatos migrációs többlet**

### **Alacsony foglalkoztatás, kihasználatlan munkaerő-tartalékok**

Magyarországon a foglalkoztatási ráta alacsony (2003-ban 57,0%). Ez jelentősen elmarad az uniós szinttől, bár illeszkedik az új tagállamok átlagához. A munkanélküliségi ráta (5,9%) ugyanakkor kisebb, mint az

**A foglalkoztatás szintje elmarad az uniós átlagtól**

<sup>4</sup> EGT-állampolgár: az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodásban részes állam állampolgára.

Európai Unióban, de az állástalanok aránya egyes térségekben kiugró. Különösen kedvezőtlen, hogy a munkanélküliek nagy része (2004-ben mintegy 45%-a) tartósan nem tud elhelyezkedni. **A legsúlyosabb problémát a 15-64 éves inaktívak magas aránya** (2004-ben 39,5%) jelenti. A munkavállalási korú inaktívak 41,6%-a részesül nyugdíjban vagy valamilyen nyugdíjszerű ellátásban, 27,4%-a nappali tagozatos tanuló, 10%-uk pedig gyermekgondozási ellátásban részesül.

Az uniós átlaghoz viszonyítva különösen **alacsony az idősök és a férfiak foglalkoztatottsága**. Noha a nők foglalkoztatottsága alacsonyabb a férfiakénál és a közösségi átlagnál, e téren kisebb az EU-átlagtól való eltérés. Az 55–64 évesek foglalkoztatottsága nemcsak az uniós, de a hazai átlagtól is jelentősen elmarad, bár az utóbbi években – elsősorban az emelkedő nyugdíjkorhatár miatt – az idősök és a nők foglalkoztatása növekedni kezdett. Ugyanakkor **kedvezőtlenek a fiatalok foglalkoztatási esélyei**. A 15–24 éves korosztály foglalkoztatási szintje – részben a növekvő tanulási kedv miatt – visszaesett, 2004-ben 23,6% volt. Aggodalomra okot adó mértékben megnőtt az iskola befejezése utáni munkahelykeresés ideje. Ez egyértelműen azt jelzi, hogy az oktatási rendszer nem alkalmazkodott kellőképpen a munkaerőpiac-hoz. Különösen **hátrányos helyzetben vannak a munkaerőpiacon a romák, illetve a megváltozott munkaképességű és a fogyatékos-sággal élő emberek**. Eltérő módon, de ugyancsak hátrányokkal szembeesülnek a munkaerőpiacon – elsősorban életciklusokhoz köthetően – **a gyermeket vállaló nők**.

Különösen az idősök és férfiak közül dolgoznak kevesen

A fiatalok nehezen találnak munkát

#### Foglalkoztatási ráta, 2003

	Magyarország	EU-25	EU-15
55–64 évesek	28,9	40,2	41,7
15–24 évesek	26,8	36,8	39,9
Férfiak 15-64	63,3	70,8	72,5
Nők 15-64	50,9	55,1	56
Átlag összesen 15-64	57	62,9	64,4

Forrás: EUROSTAT.

A magasabb iskolai végzettség esélyt jelent a munkanélküliség elkerülésére, míg **az alacsony iskolai végzettségű szakképzetlen emberek, illetve a munkaerőpiacon nem értékesíthető szakképesítéssel rendelkező, főként 50 év feletti elhelyezkedési esélyei rossz**. A kilencvenes évek elején a nagyvállalati szektorból kiszorult, alacsony képzettségű munkavállalók munkaerőpiaci **helyzete a gazdasági növekedés megindulásával sem javult**, jelentős részük azóta sem dolgozik. E társadalmi csoportban a tartós munkanélküliség és inaktivitás mellett az állásvesztés gyakori ismétlődése és továbböröklő-

Az iskolai végzettség döntően befolyásolja az elhelyezkedési esélyeket

dése jellemző.

**Munkaerőpiaci szempontból a roma népesség a leghátrányosabb helyzetű.** A rendszerváltást követő gazdasági átalakulás különösen súlyosan érintette azokat az ágazatokat, amelyek nagy arányban foglalkoztattak romákat, így ők tömegesen veszítették el állásukat. (Egyes becslések szerint az 1990-es évek elején romák által betöltött munkahelyek 55%-a szűnt meg, szemben az összes munkahely 33 százalékkal.) **Többségük később** – a foglalkoztatási helyzet javulása után – **sem tudott visszatérni a munkaerőpiacra.**

Legsúlyosabb a romák helyzete

A foglalkoztatás és a munkanélküliség szempontjából mind a régiók között, mind a régiókon belül jelentős különbségek figyelhetők meg. **A legfejlettebb régiókban** (Közép-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl) 2003-ban 62% körül volt a foglalkoztatási ráta, a munkanélküliség nem érte el az 5%-ot, egyes térségekben pedig **már a szakképzett munkaerő hiánya volt tapasztalható.** Ugyanakkor a fejletlenebb keleti és déli régiókban a foglalkoztatás szintje 2003-ban alig haladta meg az 50%-ot, és a munkanélküliségi ráta is magasabb volt 6%-nál. **Az ország leghátrányosabb helyzetű régiójában,** Észak-Magyarországon 2003-ban **a regisztrált munkanélküliek aránya megközelítette a 10%-ot.** A regionális adatok ugyanakkor önmagukban nem érzékeltetik a munkaerő-piaci egyenlőtlenségek valóságos méreteit, mert ezek **bizonyos kistérségekben** az elmúlt évtizedben **nagyságrendileg nagyobbak** lettek.

Jelentősek a munkaerőpiac területi különbségei

Összességében **az alacsony foglalkoztatással párosuló, viszonylag alacsony munkanélküliség azt jelzi, hogy a nem foglalkoztatott emberek jelentős része nem keres aktívan állást.** A rendszerváltást követő alacsony munkaerő-piaci részvétel kialakulásában az alacsony nyugdíjkorhatár és a népesség rossz egészségi állapota mellett fontos szerepet játszott az is, hogy az állásukat veszített emberek viszonylag széles körben vehették igénybe a különféle jövedelempótló ellátásokat.

A munkanélküliek jó része nem keres állást

Az 1990-es évek végétől a munkanélküli-ellátás szigorítása az álláskeresőkre nem ösztönző ellátások felé terelte az állástalanokat. **A munkanélküliség csökkentésére irányuló politika önmagában nem bizonyult megfelelő válasznak a magyar munkaerőpiac kihívásaira.**

Az alacsony foglalkoztatásnak a szociális védelmi rendszerrel összefüggő okai is vannak

**Az oktatás elérhetősége javul, a tudáshoz való hozzáférésben meglévő társadalmi különbségek azonban továbbra is jelentősek**

A rendszerváltozás óta **az ország lakosságának képzettségi színvonala folyamatosan emelkedett,** amiben kifejeződik az iskolázottság társadalmi felértékelődése. Különösen az elmúlt 7-8 esztendő folyamán növekedett dinamikusabban a középfokú és a felsőoktatásban

A képzettségi színvonal emelkedett

részt vevők számaránya.

A demográfiai folyamatok következményeként **az általános iskolai tanulók létszáma** 1990 óta folyamatosan **csökken**. Az általános iskola nyolc osztályát 16 éves korukig el nem végzők aránya a korosztály kb. 5%-a; ennek a csoportnak a legrosszabb az elhelyezkedési esélye, többségük tartósan kívül marad a munkaerőpiacon. Viszonylag jelentős méreteket ölt – különösen a szakiskolákban – **az iskolai kudarc**, illetve magas a rendszerből idő előtt kilépők aránya (20-25%).

**Csökken a tanulók létszáma, a középiskolákban nagy a lemorzsolódás**

A 14 és 18 életév közötti korosztályok létszámának folyamatos csökkenése mellett a 2003/2004. tanévig , évről évre **emelkedik a középfokú oktatásban** (szakiskola, gimnázium és szakközépiskola) **részt vevő tanulók száma**, s a középfokú végzettséggel rendelkező 22 évesek arányának (83,4%) tekintetében **2004-ben már megközelítettük a 2010-es uniós célkitűzést (85%)**. A felsőoktatási intézményekben tanulók számának rendkívül dinamikus növekedése ellenére 2002-ben a 25 és 30 év közötti korosztályban a **felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya** 17,4%, a 25 és 64 év közötti korosztályon belül 14% volt. Ez utóbbi arány európai viszonylatban (21,5%) **alacsonynak** tekinthető. A növekedés ellenére európai összehasonlításban továbbra is alacsony a felnőttképzésben részt vevők száma és aránya.

**A középfokú végzettséggel rendelkezők aránya megközelíti az uniós célkitűzést**

A lakosság képzettségi szintjének számottevő növekedése mellett, az elmúlt néhány évben a népesség tudásszintjével, alapkészségeivel kapcsolatos **nemzetközi összehasonlító felmérések** bizonyos területeken a **hazai teljesítmények romlásáról**, illetve stagnálásáról, és különösen az oktatás minőségének az intézmények közötti igen jelentős különbségeiről **tanúskodnak**. Ez idáig az oktatási és képzési rendszer irányítása és szervezete, fizikai infrastruktúrája **az oktatás és a szakképzés tartalma nem tudott kellő gyorsasággal és rugalmassággal alkalmazkodni** a demográfiai változásokhoz, valamint a gazdaság térbeli, szerkezeti átalakulása és a technológiai változások diktálta követelményekhez. Mindez erőteljesen kihat az oktatás és a szakképzés eredményességére és hatékonyságára.

**A képzettség általános növekedése mellett bizonyos területeken a népesség tudásszintje csökken**

Különösen **problematikus az iskolarendszerű szakképzés alkalmazkodása a munkaerőpiac gyorsan változó igényeihez**, amiben szerepe van a szakképző intézmények és a termelő vállalatok közötti együttműködés alacsony intenzitásának. A felsőoktatásban sem kielégítő a gyakorlatorientált kurzusok aránya, s európai viszonylatban is tartósan alacsony a műszaki és természettudományi szakokon tanulók aránya, ami hosszabb távon komoly akadálya lehet az ország versenyképessége szempontjából döntő jelentőségű innovációs potenciál erősítésének.

**Gyenge a szakképzés és a felsőoktatás munkaerőpiaci elvárásokhoz való illeszkedése.**

Jelentős **hiányosságok tapasztalhatók az egész életen át tartó tanulás területén**. Egyfelől az oktatás, képzés különböző szintjei, formái

**Az egész életen át tartó tanulás területén hiányossá-**

továbbra sem alkotnak egységes, egymásra épülő és szervesen összekapcsolódó rendszert, másfelől nem biztosítottak a tanuláshoz történő egyetemes hozzáférés feltételei. Különösen az alacsony képzettségű vagy a képzettség nélküli felnőtt népesség számára jelent szinte áthidalhatatlan nehézséget a megfelelő tanulási, képzési lehetőségekhez történő hozzájutás.

**gok tapasztalhatóak**

**Az oktatási és képzési rendszer** – a színvonalas oktatási, szakképzési szolgáltatásokhoz történő egyenlőtlen hozzáférés és a szegregáció miatt – **nem képes érdemi szerepet vállalni a társadalmi esélyteremtésben**, és hatékonyan hozzájárulni a szociális, területi és egyéb hátrányok leküzdéséhez. Hazánkban az OECD-országok között egyedülálló mértékben meghatározza a tanulók általános iskola végére elsajátított képességeit az, hogy milyen családi környezetből érkeznek.

**Az oktatási rendszer növeli a társadalmi különbségeket**

### Rossz egészségi állapot

**A magyar népesség egészségi állapota lényegesen rosszabb, mint azt az ország gazdasági-társadalmi fejlettsége indokolná.** Jelentős lemaradásunk mögött az egészségtelen életmód és az egészséges életmód feltételeinek hiányosságai állnak. Az egészség nem képvisel kellő értéket sem a közgondolkodásban, sem a politikában. A szükséges ágazati reformokra évtizedek óta nem került sor.

**A lakosság egészségi állapota nemzetközi viszonylatban kiemelkedően rossz**

A születéskor várható élettartam tekintetében az Európai Unióban a 4. legrosszabb helyen vagyunk. A 25 tagország sorában a hazai férfihalandóság a 21., a női halandóság a 24. helyen áll. Még kedvezőtlenebb a kép, ha a születéskor várható egészségben eltöltött éveket tekintjük: ez férfiak esetén hazánkban mindössze 61,5 év, amellyel csak a balti államokat előzzük meg.

**Alacsony a születéskor várható élettartam**

	HALE index (2002) <sup>5</sup>	Születéskor várható élettartam (2002)	Gyermekhalálozás aránya (1000 fő 2000-2002)
EU15	71,10	78,70	4,57
<i>Magyarország</i>	<i>64,90</i>	<i>72,43</i>	<i>8,17</i>
Lengyelország, Csehország, Szlovákia együtt	66,33	74,64	7,03

Forrás: WHO, KSH.

<sup>5</sup> A születéskor várható egészségben eltöltött évek száma.

**A magyar halandóság az Európai Unió átlagához képest még mindig másfélszeres,** évente egy közepes méretű városnyi lakossal, 50.000 fővel többen halnak meg nálunk, mint ami a nyugat-európai halálozási viszonyok mellett várható lenne. Az aktív korú populációra vetített kép még kedvezőtlenebb; a 25-64 éves korosztályban a halálozás kétszeres.

Magas a halandóság

Az összes halálozás felét adó **szív- és érrendszeri betegségek miatti halálozás az EU-átlag közel duplája.** Sajnálatos, hogy hazánk a rosszindulatú daganatok elfordulását illetően és az emésztőrendszeri halandóságban az első helyen állt 2003-ban.

A szív- és daganatos betegségek száma EU-viszonylatban kiemelkedően magas

**Kirívó egészségyenlőtlenségek tapasztalhatók** nem, korcsoport, iskolázottság, anyagi helyzet és földrajzi elhelyezkedés szerint. Erre példa, hogy a férfiak halandósága minden korcsoportban, minden halálokcsoportban magasabb, mint a nőké Magyarországon. A képzettség mentén szétszakadt a társadalom folyamatosan javuló, és továbbra is romló életkilátású populációkra. A férfiak között a szakadékképződés extrém mértékű.

Kirívó egészségyenlőtlenségek tapasztalhatók

**Az egészségtudatos magatartás, a mozgásgazdag életmód nem jellemző,** a lakosság 16 százaléka sportol valamilyen rendszerességgel, 9 százaléka végez elegendő rendszeres sporttevékenységet. A testmozgás hozadékai sem az egészségügyben, sem a lakosságban nincsenek kellően tudatosítva, holott a testmozgásra költött erőforrások társadalmi hatékonysága több mint háromszorosa az egészségügyi kiadásokénak.

Nem jellemző az egészségtudatosság, keveset mozognak az emberek

**Az egészségre ártalmas magatartásformák elterjedtsége a népesség jelentős részénél regisztrálható,** de különösen kedvezőtlen tendenciát mutat a fiatalok, a nők, az alacsonyan urbanizált településen élők, a munkából kiesettek és a leszakadók körében.

Elterjedtek az egészségkárosító magatartásformák

A családban, mint az elsődleges szocializáló közegében előforduló mentál-higiénés problémák hatással vannak a fiatal korosztály egészségmagatartására, az esetlegesen kialakuló illegális, vagy legális szerhasználatra. Az egészségkárosító magatartás, a kábítószer-használat egyre jellemzőbb része a fiatalok életének. Felmérések az általános és középiskolában tanuló fiatalok körében az elmúlt években a tiltott szerfogyasztás határozott, bár eltérő intenzitású növekedését jelzik a kilencvenes évek közepétől kezdődően. Ugyanakkor a drogot kipróbáló, iskolában tanuló fiatalok többsége ma is elsősorban próbálkozó vagy alkalmi fogyasztó.

Az életmódhoz szorosan kötődő halálozást okozó kockázati ténye-

Gyakori a dohányzás

zók között a dohányzás jelentősége a legnagyobb Magyarországon. A felnőtt **férfiak 42, a felnőtt nők 29 százaléka dohányzik**. A nők között növekszik a rendszeresen dohányzók aránya, a fiatalok pedig egyre korábbi életkorban próbálják ki a cigarettát. A dohányzásra visszavezethető tüdőrák okozta halálozás magasán vezeti az európai listát.

A bevallott alkoholfogyasztási szokások alapján a nők 8%-a és a férfiak 31%-a mértékletes ivónak, illetve a nők 3%-a, a férfiak 18%-a nagyivónak tekinthető – ez utóbbi esetben tehát a szeszesitalfogyasztás mértéke eléri az egészségkárosító szintet. Mind a férfiak, mind a nők a túlzott **alkoholfogyasztással összekapcsolható halandósága jelentősen több mint kétszerese az uniós országok átlagának**. E tekintetben a három balti államot követően a magyar férfiak halandósága a negyedik legrosszabb, a nők esetében Lettország mögött a második helyen állunk a 25 tagállam közül.

A felnőtt lakosság 33%-a túlsúlyos, 20%-a elhízott, azaz **minden második ember súlytöbblettel rendelkezik**. Az életkor előrehaladtával egyre növekszik az elhízás gyakorisága, évről évre nő az elhízott idősök aránya. Ez a kedvezőtlen trend egészségtelen táplálkozási szokásokkal és a fizikai aktivitás hiányával párosul. A nők kétötöde, a férfiak harmada ritkábban, mint hetente vagy soha nem végez fizikai aktivitást.

Az egészségügyi ellátás színvonalának minősítésére használatos csecsemőhalálozás tekintetében a 4. legrosszabb helyen vagyunk az Európai Unióban. Az egészségügyi ellátórendszert forráshiány, korszerűtlen struktúra és működés jellemzi.

Az egészségügy rendszerében **nehezen áttekinthetőek az érdekeltviszonyok**. A jelenlegi teljesítményfinanszírozás mellett a minőségbiztosítás kevéssé érvényesül, ami hátráltatja a minőségi, költségtudatos ellátást, az egészségnyereség maximalizálását és a betegségmegelőzés szemléletének előtérbe kerülését, és ezzel jelentősen rontja a rendszer költséghatékonyságát. Állandó probléma az informális finanszírozási eszközök (hálapénz) kontroll nélküli jelenléte, mely fokozza és újratéríti az egyenlőtlenségeket, korrupcióhoz vezet, torzítja az érdekeltviszonyokat.

A **hazai ellátórendszer** struktúrája jelentős részben még mindig a korábbi, központilag irányított egészségügyi rendszer öröksége, amely **a szükségletek változásához alkalmazkodni nem, vagy csak nagyon lassan képes**. A tudományos eredmények átültetése a gyógyítási gyakorlatba nagy látenciával és esetenként egyenlőtlenül valósul meg. Mindez az egyébként is szűkös források pazarló felhasználását eredményezi.

**Jelentős az alkoholfogyasztás**

**A lakosság több mint fele súlytöbblettel rendelkezik**

**Viszonylag magas a csecsemőhalandóság.**

**Nehezen áttekinthető ellátórendszer**

**Elvavult, pazarló egészségügyi struktúra**



A mentális zavarok, különösen az addikciós problémák ellátása, megelőzése jelenleg nem megfelelő. A korszerű közösségi pszichiátriai és pszichoterápiás ellátási formák elérhetősége messze nem kielégítő, jelentős területi egyenlőtlenséget mutat.

A progresszivitás érvényesülése gyakran esetleges, az alapellátás elsődleges állapotfelmérő, betegirányító és ellátáskoordináló (kapuőr) funkciója nem megfelelő, **az egyes ellátási szintek a gyakorlatban szabadon átjárhatók.** Részben emiatt, részben a betegtájékoztatás, valamint a szolgáltatók közötti kommunikáció elégtelensége miatt gyakoriak a felesleges betegutak és párhuzamos vizsgálatok. Az ellátás nem kellően betegközpontú és lakosság közeli, melyet a nagyszámú betöltetlen háziorvosi állás is súlyosbít. **Markáns ellátottsági eltérések** rajzolódnak ki Magyarország egyes régiói között mind a színvonalat, mind a hozzáférhetőséget tekintve.

**Az egyes ellátási szintek közötti koordináció gyenge, markánsak az ellátottsági eltérések**

## Állandósult társadalmi különbségek

**Magyarországon az emberek elégedettsége** nemzetközi mércével mérve kiemelkedően magas arányban **a jövedelmi viszonyoktól függ.** A hazánkat az elmúlt 10-12 évben jellemző **egyenlőtlenségek azonban sem a régi EU-tagországok, sem pedig az újak között nem számítanak kirívónak.** A jövedelmek eloszlásában az új tagállamok közül Csehországban és Szlovéniában a magyarországinál kisebb, Lengyelországban és a balti államokban viszont nagyobb mértékű egyenlőtlenségek figyelhetők meg.

**A társadalmi különbségek nem kirívóak**

A rendszerváltás környékén a jövedelmi különbségek növekedése alapvetően a felsőbb rétegek jövedelmének számottevő megemelkedése, nem pedig a szegények még szegényebbé válása miatt következett be.

**A különbségek a gazdagodás, nem a szegényedés miatt nőttek**

Egy főre jutó éves háztartási jövedelmek egyenlőtlenségi mutatói				
	1992	1996	2000	2003
P90/P10 személy	3,07	3,95	3,79	3,90
P90/P10 háztartás	2,91	3,64	3,58	3,76
S10/S1 személy	5,96	7,47	7,54	8,08
S10/S1 háztartás	5,50	6,99	7,50	8,43
Gini-együttható, személy	0,263	0,290	0,292	0,316
Gini-együttható, háztartás	0,267	0,284	0,296	0,322

Forrás: TÁRKI Háztartás Monitor.

Az ezt követő időszakban a legszegényebb 15% közé tartozó háztartások jövedelme az átlagosnál jóval kisebb, míg a legfelső jövedelmi tizedbe tartozóké az átlagosnál jóval nagyobb mértékben emelkedett. 1996 és 2000 között a jövedelmi egyenlőtlenségek nem növekedtek, de **2003-tól** – elsősorban a gazdagabbak jövedelemnövekedésének hatására – **az egyenlőtlenségek nőni kezdtek**. Ezzel együtt a különbségek a középső sávban is növekedtek, míg a jövedelemeloszlás alsó tartományában inkább az egyenlőtlenségek relatív csökkenése figyelhető meg.

Jelentősen növekedett a jövedelmi szórás a háztartástípusok szerint. A legjobb jövedelmi helyzetben a gyermek nélkül élő párok vannak, míg a legrosszabban a három, illetve a több gyermekes családok. Utóbbiak esetében az évek során az egy főre jutó jövedelem egyre nagyobb mértékben elmaradt az országos átlagtól.

Magyarországon a **szegénységben szerepet játszó okok között első helyen az aktív korúak alacsony iskolai végzettsége, korszerű szakképzettségük hiánya** és az ezzel összefüggő munkaerő-piaci pozíciójuk áll. A magyar szociális ellátó- és támogatási rendszer ugyanakkor jelenleg nem ösztönöz kellően az aktivitásra. A szegénységben szerepet játszó okok között meghatározó szerepe van a **gyermekszám-nak**. Az alsó decilisben élők 86%-a gyermekes családban él, 42%-uk olyan családban, ahol legalább három eltartott gyermek van. A szegénység átörökítésében szerepet játszik a pozitív viselkedési minták, valamint a társadalmi normakövetés hiánya. Az etnikai hovatartozás – elsősorban a romák körében – a szegénységet valószínűsítő tényező. A szegénység hátterében meghúzódó okok között jelentősnek mondható a **rossz egészségi állapot** is, akár önállóan, akár a többi kockázati tényezővel együtt szerepel. Egyre több gyerek születik szegény háztartásba. A szegénységben élők közel fele (45%) kisgyermek, illetve tanuló Magyarországon. A gyermekes családok juttatásainak alacsony mértéke messze elmarad a gyermekek ellátásához szükséges minimális költségtől. A lakásfenntartás költségeinek folyamatos növekedése következtében a lakosság eladósodása növekszik.

A képzetlenek és a sokgyermekesek a legszegényebbek

**A szegénység 1995–1996-ban volt a legkiterjedtebb** Magyarországon: ekkor a mediánjövedelem felénél megállapított küszöb mellett a lakosság közel 13%-a, az átlagjövedelem feleként definiált küszöb esetében pedig mintegy 18%-a számított szegénynek. Az ezredfordulót követően a szegénység kiterjedtsége kis mértékben ismét növekedett. 2003-ban a nyugdíjminimum küszöbszintje alatt élt<sup>6</sup> a lakosság mintegy 5%-a, a szubjektív szegénységi küszöb alatt 18%-a, és a létminimumszint alatt 31%-a. Az alsó jövedelmi tizedbe tartozó szegények átlagjövedelmének növekedési üteme minden vizsgált évben elmaradt

A lakosság egyharmada él a létminimum alatt

<sup>6</sup> A KSH háztartási költségvetési felvétele alapján

az összlakosság jövedelemnövekedési ütemétől. **2003-ra a legszegényebbek nettó jövedelme havi kb. 21.000 forint volt.**

A magyar háztartások többsége részesül valamilyen társadalmi juttatásban (pl. nyugdíj, családi pótlék). Az 1990-es évek eleje óta a legszegényebbek megélhetési forrásainak döntő része (52–57%-a) szociális jövedelem. Az elsődleges piaci jövedelmekből származó nagymértékű egyenlőtlenségeket jelentősen csökkentik a szociális jövedelmek, **a jóléti rendszerek hatása alacsony hatékonyság mellett, de összességében a társadalmi kiegyenlítődé irányába mutat.**

A jóléti rendszerek csak enyhíteni tudták a különbségeket

### A cigányság felzárkóztatása szükséges

A hazai cigány népesség átlagos **életszínvonala, lakhatási körülményei, egészségi állapota, foglalkoztatottsága, iskolázottsága lényegesen rosszabb a társadalom egészénél.** A cigány népesség 82%-ának jövedelme nem éri el a KSH által számított létminimum értéket, 56%-uk a népesség legszegényebb 10%-ához tartozik. A cigány népesség foglalkoztatottsági szintje kevesebb, mint a fele a nem cigány lakosságénak, munkanélküliségi rátájuk három-ötszörös, az egy keresőre jutó eltartottak aránya háromszoros. A rendszerváltást követően a munkaképes korú romák több mint a fele elveszítette állását. 2003-ban a 15–74 éves cigány népességnek **mindössze 21%-a volt foglalkoztatott.** A jelentős etnikai diszkrimináció a munkaerő felvételénél és elbocsátásánál jobban tetten érhető, mint a fizetésekben.

A cigányság életkörülményei lényegesen rosszabbak

Míg 1993-ban a 20–24 éves cigány fiatalok 77%-a végezte el az általános iskolát és 51%-uk tanult tovább, 2003-ban már 82,5%-uk rendelkezett általános iskolai végzettséggel. Közülük 76% tanult tovább valamilyen középfokú oktatási intézményben, elsősorban szakmunkás-képző intézetben, és csökkent a speciális tantervű iskolákban (kisegítő iskola) tanuló cigány gyermekek aránya. Ugyanakkor továbbra is nagy probléma az iskolai lemorzsolódás, **kiemelkedően magas a funkcionális analfabéták aránya.**

A javulás ellenére továbbra is alacsony az iskolázottsági szint

A roma népesség az átlagosnál magasabb arányban beteg, ami az egészségtelen életkörülményekkel és életvitellel együtt oda vezet, hogy **várható élettartamuk mintegy 10 évvel rövidebb az átlagosnál.** 2003-ban a megkérdezett cigány háztartások több mint felének közvetlen környezetében kizárólag vagy túlnyomórészt más cigányok laktak.

A cigányságnak kedvezőtlenek az egészségügyi mutatói

## Az országban jelentősek a térbeli különbségek

A regionális különbségek az elmúlt években folyamatosan nőttek, mára a leggazdagabb régióban az átlagjövedelem másfélszer nagyobb, mint a legszegényebben. **A legszegényebb és a legjobb helyzetű kistérség fejlettsége közötti különbség tizenkétszeres.** A gazdasági fejlettség térszerkezetben megfigyelhető különbségeit három fő trend jellemzi:

1. **Az ország nyugati-északnyugati részeiben jóval nagyobb a fejlettebb területek aránya,** az északkeleti és a délnyugati térségek, főleg a határ mentén periferiális helyzetűek.
2. **A kevésbé fejlett kistérségek szomszédságában kevésbé fejlett országok vagy országrészek találhatóak,** ezek a fejlett agglomerációktól távolabb esnek. Összességében a központok és perifériák rendszere határon átnyúló szerkezetű, ezért a fejlesztési stratégiának is az országosnál nagyobb léptékekben kell gondolkodnia.
3. **A településhierarchia mentén is megfigyelhetők különbségek,** a főváros és a nagyobb központok, illetve kisebb települések között tetten érhető a centrum–periféria viszony.

A regionális különbségek tovább nőttek

A nyugati-északnyugati területek a fejlettebbek

A szegény szomszédok melletti kistérségek is szegények

Országban belül is centrum–periféria viszony alakult ki

A fejlett agglomerációktól való nagyobb távolság, illetve a településhierarchiában elfoglalt alacsonyabb hely **folyamatos lemaradást idéz elő.** Ezért a magyar területi fejlődést a folyamatos divergencia jellemzi. A régiók közül csak a központi régió fejlődik dinamikusan. Győr-Moson-Sopron, Vas és Fejér megye 1996 óta folyamatosan egy fejlettebb megyecsoportot alkot (ami azonban a fővárostól lemaradóban van), melyhez 2000 és 2002 között felzárkózott Jász-Nagykun-Szolnok, Pest és Komárom-Esztergom megye. Míg az első megyecsoport esetén egyértelműen a kedvező regionális fekvés, az agglomerációk közelsége lehet a magyarázat, a második három megye közös jellemzője, hogy a központi agglomerációval határosak vagy azt foglalják magukba, vagyis **Budapest az utóbbi időben már húzóhatást gyakorol a szűkebb környezetének egy részére.**

A gazdag megyék elhúznak a szegényebbek előtt

A jövedelmek megoszlása nagyon hasonló képet mutat a gazdasági fejlettséghez. Az elérhetőségi problémákat jelenleg alapvetően a települési szerkezet határozza meg, az aprófalvas térségekben élők néznek szembe a legkomolyabb utazási és kommunikációs hátrányokkal. A településméret csökkenésével rohamosan csökken a széles sávú internetes szolgáltatások elérhetősége, a kisebb településeket a piac nem szolgálja ki. 5000 fő alatt már csak 40%-os, 2500 fő alatt pedig már csak 8%-os lefedettségről beszélhetünk.

A földrajzi elérhetőség nehézsége ma párosul az internet-hozzáférés hiányosságával

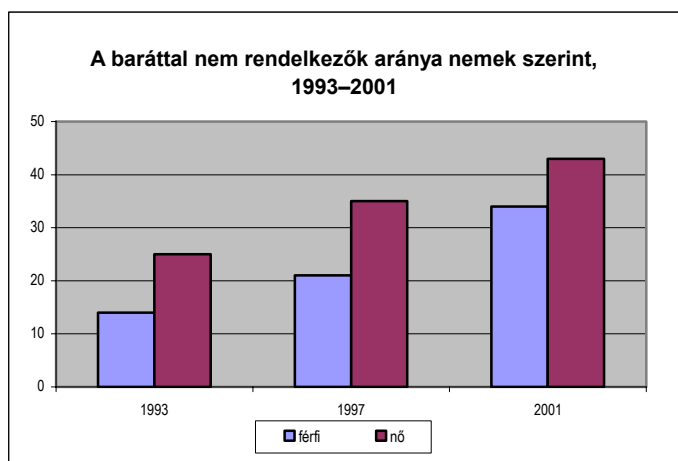
## A társadalom belső kapcsolatai gyengék

Jelentősen **emelkedett az egyedülállók száma** és aránya: 1960-ban a háztartások közül minden hetedik, 2001-ben minden negyedik volt egy-személyes.

Sok az egyszemélyes háztartás

Az individualizációs folyamatok erősödése következtében **a baráti kapcsolatok egyre szegényesebbek**. 1993-ban a nők 25, a férfiak 14%-ának nem volt egyetlen barátja sem, 2001-re ez az arány 43, illetve 34%-ra emelkedett. Mind a férfiakra, mind a nőkre igaz, hogy az ezredfordulón több időt töltöttek egyedül, mint másfél évtizeddel korábban. Az életkor előrehaladtával egyre nagyobb azok aránya, akiknek nincs barátja: a 40 évesnél fiatalabbak egynegyedénél fordul ez elő, a 40-59 évesek több mint egyharmadánál, a 60 éven felülieknél ez az arány már 60%.

Növekszik az elmagányosodás



*Forrás:* 1993, 1997: Társadalmi Riport, Tárki; 2001: International Social Survey Programme (ISSP).

Európai összehasonlításban Magyarországon **a legalacsonyabb a társas életre és a szórakozásra, a legmagasabb viszont a tévézésre fordított idő mennyisége**. A különféle egyesületek tevékenységében a lakosság egyötöde vesz részt. Formális tagsággal a férfiak egynegyede rendelkezik, ami jelentősen elmarad pl. a Hollandiában, Svédországban vagy Dániában tapasztalható 80% fölötti aránytól, viszont némileg magasabb a lengyelországi 18%-nál.

Barátok helyett tévézéssel töltjük az időnket

Az Ifjúság 2004 kutatás adatai szomorú képet mutatnak az ifjúság közéleti érdeklődéséről, passzivitásáról. A magyar fiataloknak mindössze 6%-a tagja valamilyen kortárs közösségnek, szervezetnek, míg a skan-

A fiataloknál az individualizáció még a felnőtt társadalomnál ta-

dináv országokban 60–80%-a. **A fiatalok kevésbé érdeklődnek a közéleti kérdések iránt.** Az önálló, öntudatos, aktív állampolgári attitűd kialakulásának feltételei, szervezeti háttere a korosztályi közösségek alacsony száma miatt hiányzik, **az individualizáció még a felnőtt társadalomban tapasztaltnál is erőteljesebb.** A kistelepüléseken a legalacsonyabb az ifjúsági szervezetek száma. A hátrányos helyzetű településeken a fiatalok még az országos átlagnál is ritkábban alkotnak kortárs közösségeket, tagjai szervezeteknek.

pasztaltnál is erőteljesebb.

### Egyre érezhetőbbek a fogyasztói társadalom negatív mellékhatásai

**A fogyasztói társadalom mintáinak terjedésével növekedett a környezetterhelés.** Az utóbbi évtizedben egyre gyorsuló ütemben nőtt a szilárd hulladék mennyisége, melynek döntő többségét csupán egyszerű lerakással kezelik. A növekvő beruházási kedv gazdasági okokból elsősorban a zöldterületeket veszi igénybe, ezáltal folyamatosan növekszik a beépítés a mezőgazdasági, természeti tájak rovására, különösen a városok környezetében és az agglomerációs térségekben.

Növekszik a környezet terhelése

Miközben a háztartások kiadásaiban legnagyobb súllyal az élelmiszerfogyasztás áll, igen alacsony – és az EU15 átlagától elmaradó – az egészséges élelmiszerek és a biotermékek részaránya. Ugyanakkor **sokat költünk élvezeti cikkekre, dohányárakra és alkoholra.**

Sokat költünk élvezeti cikkekre

**Az aktív pihenés és sportolás visszaszorult.** Az összes rendelkezésre álló szabadidő több mint felét tévézésre fordítják az emberek. Az OECD-országokban ez az arány átlagosan csupán 40%, ezért 10 vizsgált európai ország közül ebben az első (2003), az egyéb szabadidő-felhasználásnál pedig az utolsó előtti helyen állunk.

Szabadidőnket nagyrészt passzívan, a tévé előtt töltjük

**A magyar lakosság jövedelmét fogyasztásra fordítja. A megtakarítások jövedelemhez viszonyított részaránya alacsony,** formájuk korszerűtlen.

Kevés jövedelmet takarítunk meg

#### 2.1.5 A közszolgáltatások minősége továbbra is javításra szorul

### Egyes állami intézmények még hozzájárulnak a társadalmi különbségekhez

A közszolgáltatások sok esetben nem képesek megfelelően ellátni egyenlítő szerepüket. Az egészségügy, az oktatás, a szociális és kulturális közszolgáltatások továbbra is hozzájárulnak a társadalmi különbsé-

A közszolgáltatások nem csökkentik a különbségeket

gek fennmaradásához, növekedéséhez.

Az egészségügyi és szociális ellátórendszerben kevésbé indokolható egyenlőtlenségek tapasztalhatók a hozzáférési esélyekben. Ezek az esélyegyenlőtlenségek a hátrányos helyzetű térségek lakói és a gazdasági-társadalmi szempontból is hátrányos helyzetű csoportok tagjai kárára érvényesülnek; gyakran ott és azok számára rosszabb a hozzáférés lehetősége, ahol és akiknél nagyobbak a szükségletek. **Az egészségügyi és szociális szolgáltatások területi egyenlőtlenségei részben a gazdasági egyenlőtlenségeket tükrözik**, amit az intézmények többségének önkormányzati tulajdona is felerősít.

**A szegényebb települések lakóinak az egészségügyi ellátása is rosszabb**

Az **egészségügyi beruházások megoszlása** a meglévő kapacitások eloszlásához igazodik, ezért **konzerválja a rendszer öröklött egyenlőtlenségeit**. Mindebben a nagyobb területi egységeket átfogó tervezési rendszer elégtelensége és a közösségi források elosztásában a tudatos és hatékony kiegyenlítő politika gyengesége mutatkozik meg.

**Az egészségügyi beruházások konzerválják a meglévő egyenlőtlenségeket.**

**Iskolarendszerünk növeli az öröklött társadalmi egyenlőtlenségeket.** Magyarország azon kevesek közé tartozik a világon, ahol a szülők bármely iskolába beírathatják a gyermekeiket, és az iskolák a saját körzetükben lakók ellátási kötelezettségén túl gyakorlatilag teljesen szabadon válogathatnak a jelentkezők közül. Ez a rendszer ahhoz vezet, hogy a szegényebb, alacsonyabb státusú családok gyermekei és a magasabb státusú, középosztálybeli családok gyermekei elkülönült oktatásban részesülnek.

**Az iskolarendszer felerősíti a társadalmi különbségeket**

Az **iskolai szegregáció elősegíti olyan iskolázatlan és kirekesztett rétegek tömeges újratermelését** is, amelyek foglalkoztatása egy modern társadalomban nem biztosított. Az oktatási rendszer így nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy a következő generációknak továbbra is jelentős, sőt egyre növekvő szociálpolitikai problémákkal kelljen majd együtt élniük.

**Az iskolai szegregáció hatása több generációt érint**

A **szociális feszültségeket csökkentő intézményrendszer** legkevésbé a hátrányos helyzetű településeken épült ki, miközben a falvak hagyományos önszolgáltató folyamatai, közösségi normái az elmúlt évtizedekben sokat gyengültek, csaknem megszűntek.

**A falvakban gyengé a szociális ellátás**

### **Az államszervezet és működése további korszerűsítésre szorul**

Az államot a rövid távú problémamegoldás és konfliktuskezelés jellemzi. Gyenge a hosszú távú stratégiai szemlélet, nem épít a végrehajthatóság fejlesztésének lehetőségeire. Céljai közül kevés volt számon kérhető, eszközrendszerében szétaprózott, társadalmi támogatottsága nem kielégítő.

**Az állam stratégiai szemlélete erősítendő**

Az állami feladatok, erőforrások és hatáskörök megoszlása sok esetben

aránytalan. Az önkormányzati rendszer feladataihoz képest elaprózott. Az adminisztrációs terhek az elmúlt években növekedtek.

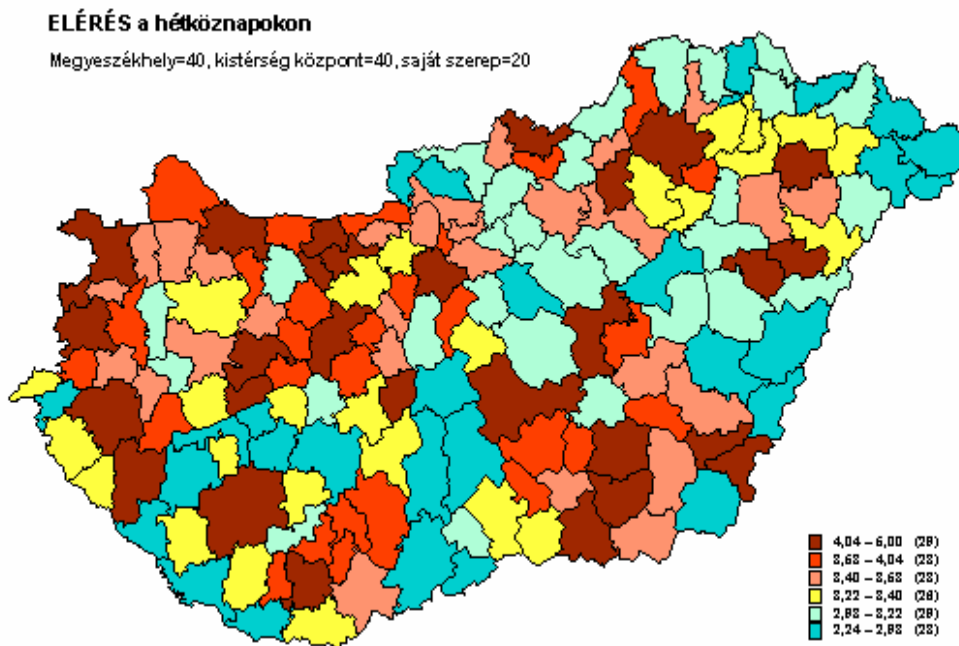
Előfordul, hogy az emberek nem is fordulnak a bűnüldözés és az igazságszolgáltatás szerveihez. Az állam működésével szemben jelentős az elégedetlenség, gyakran merül fel a részrehajlás és a korrupció gyanúja.

**Az állam szerveibe vetett bizalom megerősítésre szorul**

### Centrális szerkezetű, romló állagú közlekedési infrastruktúra

Az ország gazdasági erejéhez képest jelentős erőfeszítéseket tett a gyorsforgalmi úthálózat kiépítésére, de a térségek elérhetőségében továbbra is nagyok a különbségek. **A régiókon belül a kohézió gyengeségét is nagyrészt a belső közlekedési útvonalak hiánya vagy rossz minősége okozza.** A mindennapi szolgáltatások, piaci lehetőségek elérhetőségében jelentősek a kistérségek közötti különbségek.

**Az egyes kistérségek elérhetősége erősen különböző**



7

A közúton való elérhetőség Nyugat- és Közép-Dunántúlon kedvezőbb, míg hátrányos helyzetű az Észak- és Dél-Alföld, Észak-Magyarország,

<sup>7</sup> Az **"Elérés a hétköznapokon"** mutató kiszámításánál az alábbi tényezőket vették figyelembe:  
 - Saját megye székhelye, illetve a legközelebbi megyeszékhely közúti elérési idejének átlaga percben, 40%-os súllyal,  
 - Saját kistérség központja, illetve a legközelebbi kistérségközpont közúti elérési idejének átlaga, 40%-os súllyal,  
 - Saját szerep, az adott település intézményi ellátottsága (mennyire van ráutalva más település felkeresésére), pontszám, 20%-os súllyal.  
 A települési **pontszámok** a fenti három tényezőtől adódnak.  
 Értékük: legjobb: 6,00 - leggyengébb: 1,00 pont.



valamint a Dél-Dunántúl.

**A hazai közúthálózat** minőségi jellemzői (teherbírása, balesetveszélyessége), valamint a gyorsforgalmi úthálózat alacsony sűrűsége **nem elégítik ki a növekvő** tranzit- és belföldi forgalmi **igényeket**. A közúthálózat nagy részének teherbírása csak 100 kN tengelyterhelésre megfelelő, szemben az EU 115 kN követelményével. Az utak minőségének romlásához e tényen kívül az is jelentősen hozzájárult, hogy a gépjárműállomány egyharmadával növekedett.

Növekszik a járműállomány, az utak minősége és teherbírása viszont nem tart vele lépést

A rossz vagy nem megfelelő minőségű utak aránya különösen Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Heves és Somogy megyékben magas. Az autópályák, autoutak hiánya elsősorban az alföldi régiók és a Dél-Dunántúl gazdasági versenyképességét csökkenti. Legkedvezőtlenebb helyzetben a közlekedési szempontból periferiális térségek, ezen belül is az említett régiók határ menti térségei vannak. Itt különösen magas a zsáktelepülések száma.

Északkeleten a legrosszabb az utak minősége

A helyközi közlekedés jelentős részét lebonyolító vasúthálózat sűrűsége ugyan megfelelő, eloszlása viszonylag egyenletes, de az elöregedett járműpark, a villamosított pályaszakaszok alacsony aránya, a pályatest állapota, valamint helyenként a nem megfelelő átszállási kapcsolatok versenyképtelenné teszik a környezetbarát vasutat a közúti közlekedéssel szemben.

A vasút elöregedett, nem versenyképes a közúttal

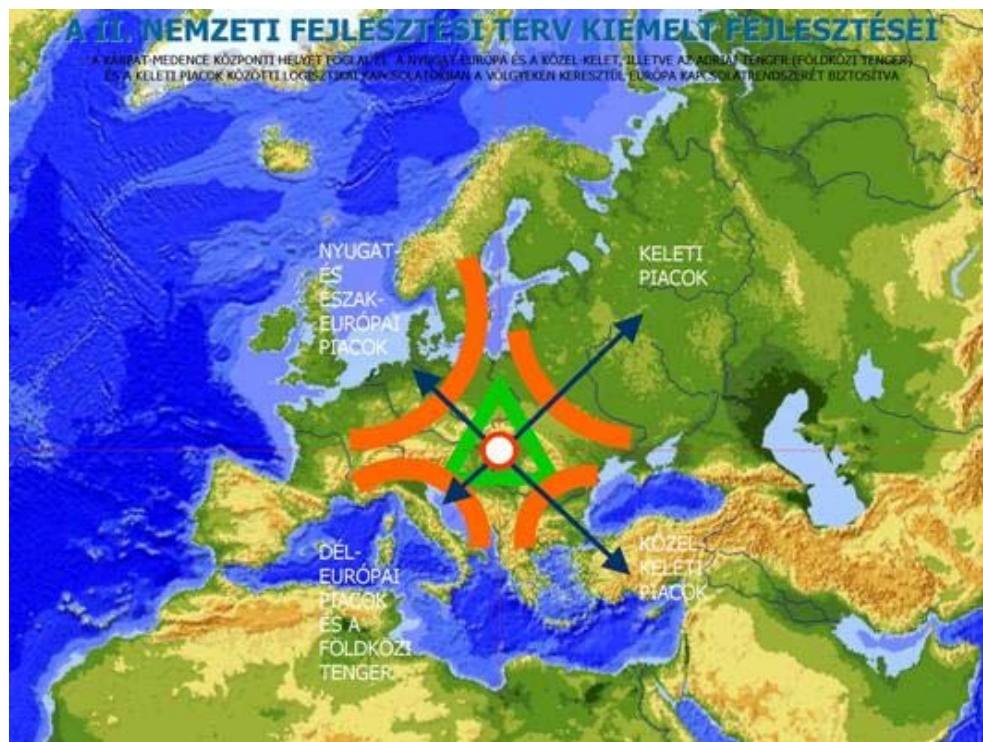
A fővárosközpontú, **sugaras szerkezetű főútvonal- és vasúthálózat**, valamint a folyami hidak elégtelen száma **gátolja a regionális kapcsolatok erősödését**, és jelentős egyenlőtlenségeket okoz az elérhetőség színvonalában. Az elmaradottabb térségek, települések fejlődését a fentiekben túl nagyban gátolja a régióon belüli hiányos közlekedési hálózat. Sok helyen hiányoznak a környezetvédelmi szempontból fontos, településeket elkerülő, tehermentesítő, illetve összekötő utak.

A közlekedési hálózatok hiányzó elemei gátolják a regionális kapcsolatok fejlődését

Bár **az ország helyi és helyközi közúti tömegközlekedési hálózata** nemzetközi összehasonlításban igen **fejlettnak mondható**, a tömegközlekedés versenyképessége folyamatosan romlik, a szállított utasok száma csökken. A járműpark korszerűsítésre szorul, és a tömegközlekedés kiszolgáló létesítményeinek komfortfokozata is rendkívül alacsony. A tarifapolitika elavult, bünteti az átszállásokat. A térségi összehangolt-ság hiánya miatt egyszerre tapasztalhatóak szolgáltatáshiányok és párhuzamosságok. Az akadálymentesítés nem megoldott.

A tömegközlekedési hálózat sűrű, de a szolgáltatások rosszak

## 2.1.6 A fejlesztések kedvező adottságainkra épülhetnek



### Kedvező geostratégiai helyzet

**Magyarországról számos eltérő jellemzőkkel bíró piac,** Európa meghatározó piacai, a gyorsan bővülő kelet-európai, illetve a stabilizálódó délkelet-európai régiók piacai is könnyen **elérhetők**. Ezek a piacok a legfejlettebb technológiát képviselő termékektől kezdve az alacsonyabb hozzáadott értékű termékekig számos áru számára kínálnak közeli értékesítési lehetőséget. A csatlakozás után hazánk az uniós piacokra betörni igyekvők ideális befektetési célpontjává vált. Magyarország logisztikai adottságait erősítik a számos szomszédos, illetve közeli országban kínálkozó befektetési lehetőségek.

**A határon túli magyar közösségek** elősegíthetik a szomszédos országokkal való gyümölcsöző együttműködést, kapcsolatot biztosíthatnak ezeknek az országoknak a piacaihoz, állami intézményeihez. A Magyarországon már megtelepedett cégek, tevékenységek így könnyebben terjeszkedhetnek ezen országok irányába.

Magyarország földrajzi helyzetéből, valamint adottságaiból fakadóan ideális tranzitállomás, illetve elosztóközpont a kelet-, délkelet-európai térségek irányába. **Hazánk a térség egyik gravitációs pontja lehet a tudásfelhalmozódás szempontjából** is, amihez a kedvező oktatási infrastruktúra, az itt megtelepedett tudásintenzív iparágak, a versenyképes tudás/bér arány, valamint a szomszédos országokkal együtt ren-

Sok fontos külpiacunk könnyen elérhető

A határon túli magyarság összekötő szerepet játszhat

A térségünk fontos regionális központjává válhatunk

delkezésre álló humánerőforrás-tartalékok szolgáltathatnak alapot.

### **Kedvező természeti viszonyok**

**Magyarország** nemzetközi összehasonlításban igen **kedvező természeti, ökológiai adottságokkal**, természeti értékekkel, természeti területekkel (nemzeti parkokkal, tájvédelmi körzetekkel, természetvédelmi területekkel, Natura 2000 területekkel, védett területekkel és értékekkel, barlangokkal), valamint a sok helyen még megtalálható, jellegzetesen Kárpát-medencei tájakkal, hagyományos tájhasználatával **rendelkezik**.

**Természeti-  
ökológiai adottságaink kedvezőek**

**A mezőgazdasági termelés** természeti feltételei különösen jók. A talaj állapotát meghatározó fizikai, kémiai és biológiai tulajdonságok kiválóak, a talajkárosodások mértéke viszonylag alacsony. Magas a napsütéses órák száma.

**Jók a mezőgazdasági termelés adottságai**

Nemzetközi összehasonlításban is **kiemelkedő geotermikus adottságokkal rendelkezünk**. Hévízeink nagy értéket képviselnek. Bár vilamos energia termelésére kevésbé alkalmasak, sok területen igen jól hasznosíthatók (rekreációs, gyógyászati, turisztikai és hőenergetikai célokra).

**Hévízeink nagy értéket képviselnek**

Magyarország egyes **nyersanyagokból** (építőipari nyersanyagok: kő, kavics, egyes nemfémes ásványok stb.) bőséges és gazdaságosan kitermelhető készletekkel rendelkezik. A világpiacon magasra értékelt nyersanyagok többségéből (szénhidrogénekből, ércekből stb.) azonban kevés a gazdaságosan kitermelhető hazai készlet. A vízkészletek kielégítőek ugyan, ezeket azonban jelentősen befolyásolhatják a klimatikus változások és az ország felvízi szomszédainak magatartása. A természeti katasztrófák, az extrém időjárási események valószínűsége és az általuk okozott károk nagysága nemzetközi viszonylatban kicsi, de növekvő. Összességében elmondható, hogy a természeti erőforrásokkal történő fenntartható gazdálkodás kiemelt jelentőségű Magyarország nemzetközi versenyképességének hosszú távon történő megtartása, illetve növelése szempontjából.

**Csupán néhány nyersanyagból rendelkezünk számottevő készlettel**

### **A budapesti agglomeráció a régió egyik leggyorsabban fejlődő térsége**

**Budapest és agglomerációja Magyarország motorja**, egyetlen európai jelentőségű metropolisza. A város Európában elfoglalt helye különösen kedvező, kiemelkedő közlekedési központ. Európa egyetlen nagyvárosán sem halad át annyi „helsinki folyosó”, mint Budapesten.

**Budapest igazi európai metropolisz (lehet)**

Budapest az európai város-régiók versenyében elsősorban jó geopolitikai helyzetét, múltjának adottságait és a városlakók képzettségét, nyitottságát és munkaerejét használhatja fel. A város – megőrizve tradicionális természeti, táji, kulturális örökségeit – Közép-Európa legígérete-

sebb regionális központja.

Az országba érkezett külföldi működő tőke jelentős része Budapestre és agglomerációjára koncentrálódik, ami esélyt teremt arra, hogy Budapest **hídfő szerepet töltsön be Nyugat-Európa és Délkelet-Európa városai között**. Ennek köszönhetően itt alakul ki a térség legjelentősebb logisztikai központja is. A város gazdag építészeti öröksége, kulturális kínálata és üzleti kapcsolatai révén ma is jelentős turisztikai központ, és ezen adottságok jó alapot jelentenek ahhoz, hogy Budapest közép-európai találkozóhely legyen.

A hídszerep miatt jelentős logisztikai fejlesztések

Az Európai Területfejlesztési Koncepció (ESDP) is kiemelt szerepet szán az unió magján kívül elhelyezkedő nagyvárosi térségeknek, mert azokat tekinti a nemzetgazdaságok motorjának, s így az európai versenyképesség hangsúlyos komponenseinek.

Budapest az ország versenyképességének motorja

Esély van arra, hogy Budapest az egyesült Európa integráns részeként, nemzetközi metropolisszá formálódjék, kihasználja kedvező geopolitikai helyzetét, és így erősödő regionális központtá válva közvetítő szerepet tölthessen be Kelet-, Délkelet-Európa felé.

## Gazdag szellemi, kulturális örökség

A magyar kultúra – az ország sajátos geopolitikai helyzetéből és történelméből adódóan – több nagy kultúra integrálásával, keveredésével jött létre. Ennek következményeként **sokszínű, innovatív és az értékek befogadására és felhasználására képes kultúra alakult ki**. Így az ország egyik legnagyobb értéke a kulturális sokszínűség, a több nemzetiség, a több vallás együttélése és keveredése. Éppen ez teszi vonzóvá kultúránkat. A magyar kultúra teljesítményeinek nemzetközi elismerését mutatja a magyar kulturális évadok nemzetközi sikere az unió országai-ban.

Kultúránk egyik legnagyobb értéke a sokszínűség

Számos kulturális ágazatban a magyar művészek teljesítménye a világ élvonalában található. A **magyar kultúra különösen sikeres területe a zeneművészet**, amely a nagy előadóművészi iskolák kiemelkedő egyéni teljesítményei mellett a Kodály-módszer sikere révén a mai napig nemzetközileg elismert teljesítményeket produkált a zenei nevelésben. **Kiemelkedő értékünk a magyar nyelv**. A magyar irodalomnak – nemzetközi sikerei mellett – hazai jelentősége is meghatározó.

Zenei nagyhatalom vagyunk

A rendszerváltás körüli visszaesést követően jelentősen növekedett a választék mind a könyv-, mind a folyóiratpiacon. A könyvtárak látogatottsága szintén emelkedett. A társadalom anyagi megerősödésével párhuzamosan jelentősen nőtt a kereslet a képzőművészeti alkotások iránt, amint azt az egyre több magángaléria, a műgyűjtők, mecénások egyre nagyobb száma vagy a képzőművészeti kiállítások előtt kigyózó sorok

A rendszerváltás óta növekedett a kulturális kínálat

mutatják.

A magyar kultúra ereje a „profik” kiemelkedő teljesítményein túl a lakosság egy részének nagyfokú kulturális aktivitásában, a **kultúra bázisának szélességében** rejlik. Ez az aktivitás felöleli a kultúra egészét; gondoljunk akár az amatőr zenekarok és énekkarok nagy számára vagy a táncházmozgalomra, de ide tartozik a 13 magyarországi **történelmi kisebbség gazdag kulturális élete** is. Jelentős eleme a magyar kultúrának a **határainkon túl élő magyar kisebbségek eleven kultúrája** is. A magyar kultúra – sokszínűségének, befogadó jellegének és széles beágyazottságának köszönhetően – szilárd alapja a gazdaság fejlesztésének is. Ennek fennmaradásához azonban feltétlenül szükséges a kulturális ellátáshoz való hozzáférés erősítése, a kulturális esélyegyenlőtlenség csökkentése a közkulturális infrastruktúra, az alapszolgáltatások fejlesztése révén, valamint a kulturális örökség védelme.

**Kultúránk bázisa széles**

## 2.2 Az elmúlt tíz év fejlesztéspolitikai tapasztalatai

### 2.2.1 Fejlesztéspolitika 2004-ig

A rendszerváltozás után **az állami beavatkozások hosszú távú stratégiai tervezésének gyakorlata és intézményrendszere** a legtöbb területen **háttérbe szorult**. A későbbiekben azonban – az átláthatóság, a források és a célok tervezhetősége miatt, valamint az európai uniós gyakorlathoz való igazodás érdekében – egyre szélesebb körben újra előtérbe került a stratégiai megközelítés.

**Átmeneti visszaesés után újra megjelent a stratégiai szemlélet**

Az időszak elején a legfőbb nemzeti célok hangsúlyai akár időrendi szempontrendszerként is felfoghatók. A társadalmi-gazdasági rendszerváltozás nyomán a kilencvenes évek első felének transzformációs válsága miatt a gazdaság teljesítménye jelentősen visszaesett, ezért a **stabil gazdasági növekedés** megteremtése volt a leghangsúlyosabb elem. Erre az időszakra tehető a külgazdaság reorientációja is. 1998-ra exportunknak már több mint 70%-a az Európai Unió országaiba irányult. A gazdaság fundamentumának megerősödése után a figyelem egyre inkább a **társadalmi folyamatok** felé fordult. Előtérbe került a **társadalmi mobilitás és a társadalmi kohézió erősítése**, valamint az **életminőség** javítása. Ennek ellenére **a termelőségének nyújtott fejlesztési támogatások aránya az államháztartási kiadások között nem csökkent**.

**Továbbra is magas a termelőségének nyújtott állami támogatás aránya**

Az államháztartás strukturális kiadásainak szerkezete a vizsgált időszakban alig változott, abszolút értékben a **legnagyobb forrást az oktatás, a mezőgazdaság és a közlekedési infrastruktúra** kapta. Átlagosan ez a

**Az állami támogatások célpontja az oktatás, az agrár- és a közleke-**

három ágazat vitte el a **fejlesztési források több mint 60%-át**. A megvalósult fejlesztések részletesebb elemzése azt mutatta, hogy az egyes ágazatokon belül is voltak prioritások. Az infrastruktúra területén az energiaellátás biztonsága, a közúti közlekedés (azon belül is az autópálya-építés) és a csatornahálózat fejlesztése, valamint a telekommunikációs hálózatok bővítése volt a leghangsúlyosabb. Az emberi tőke fejlesztésében a fő irányok a felsőoktatásban részt vevők számának növelésére, valamint az egészségügyi ellátórendszer racionalizálására irányultak – a betegeknek a kórházi ellátástól a járóbeteg-ellátás felé történő átirányításával. A termelősféra fejlesztési támogatásai nagy hangsúlyt helyeztek a mezőgazdaságban a jövedelmezőség növelésére, az iparban és a szolgáltatások terén pedig a kilencvenes évek végétől a kis- és középvállalatok fejlesztésére.

dési infrastruktúra

Az ágazati és területfejlesztési célok teljesülése eltérő eredményekre vezetett. A piactudományra való átmenet miatt törvényszerű volt, hogy a fejlesztéspolitika a rendszerváltozást középtávon pozitív hatásainak erősítésével, és negatív hatásainak csökkentésével igyekezett támogatni. A hatásvizsgálatok arra az eredményre jutottak, hogy a rendszerváltás óta **a gazdaság teljesítő- és versenyképességének növelése, az európai integráció elmélyítése és az életminőség javítása** terén az ország jelentősen előrelépett, a társadalmi mobilitás és a kohézió erősítése érdekében tett erőfeszítések viszont eredménytelenek voltak, mutatóik romlottak.

**Az eddigi mérleg: versenyképes piacgazdaság, romló társadalmi mobilitás és kohéziós mutatók mellett**

Az **egyed- társadalmi rétegek közötti különbségek növekedése** mellett az 1989 előtti gazdasági-társadalmi rendszer központosító törekvéseinek következtében kialakult **területi egyenlőtlenségek is nőtték**. Az ország középső régiója és a nyugati piacok felé irányuló útvonal menti területek tovább növelték előnyüket a leszakadó dél- és északkeleti országrészekkel szemben.

növekedtek a területi különbségek is

Hazánk felzárkózásának folyamatát az újonnan csatlakozott kelet-közép-európai országok (Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Szlovénia), az általában referenciaként kezelt kohéziós országok (Írország, Portugália, Spanyolország, Görögország) és az Európai Unió átlagos teljesítményével összevetve a következő megállapítások tehetők. A strukturális kiadásokat tekintve **Magyarország** az említett nyolc országhoz képest **kiemelkedően sokat fordított állami fejlesztésekre** (a GDP 6,1%-át), a többi vizsgált ország átlagának (3,4%) közel a kétszeresét. Az ilyen nagyarányú állami fejlesztések veszélye, hogy **elvonja a forrásokat a magánberuházásoktól**. (Ezt mutatják a nemzetközi összehasonlítások is.)

**Magyarország sokat költött állami fejlesztésekre**

Összességében elmondható, hogy **Magyarország az évek során jól megfelelt a kihívásoknak**. Számottevően nőtt az emberek jóléte, sikeresen bekapcsolódtunk az európai gazdasági és társadalmi hálózatokba, de a gazdasági-társadalmi átalakulás következtében kialakult társadalmi

**Az ország összességében gazdagodott, de nőtték a különbségek**

egyenlőtlenségeket és a korábbi rendszertől örökölt regionális különbségeket csak kismértékben vagy egyáltalán nem sikerült csökkenteni.

A fejlesztési tevékenység tapasztalatai a következőkben összegezhetők:

- A **fejlesztések éves költségvetési tervezési gyakorlata** miatt a több évre tervezett fejlesztések forrásait gyakran idő előtt csökkentették, illetve átcsoportosították, ami késleltette a megvalósítást, a tervezettnél nagyobb kiadásokat okozott, és sok esetben akadályozta, illetve ellehetetlenítette a fejlesztések befejezését. Az éves költségvetések nem kedveztek a hosszú távú fejlesztéseknek
- Nem vált általános gyakorlattá sem központi, sem helyi szinten a **források felhasználásának hatékonysági és eredményességi vizsgálata**. Ezáltal a fejlesztéspolitika kontrollja sérült, a beavatkozások racionalizálása a tapasztalatok összegzése hiányában esetlegessé vált. Nem elemeztük megfelelően a fejlesztések hatékonyságát
- A látványos **nagyprojektek** gyakran felemésztették a fejlesztési források nagy részét, ugyanakkor jellemző volt a támogatások elaprózódása is. A hatékonyságra épülő tervezés hiánya miatt egyes szakmailag indokolt fejlesztések megvalósítása késlekedett. A fejlesztések túlzottan koncentráltak voltak
- A fejlesztések és a fejlesztési támogatások az elmúlt másfél évtizedben gyakran áldozatul estek a vissza-visszatérő egyensúlyromlás követő költségvetési restriktcióknak. Az egyensúlyra törekvő intézkedések gyakran nem jártak együtt érdemi szervezeti és szerkezeti változásokkal. A megszorítások a fejlesztéseket sem kímélték

## 2.2.2 Az I. Nemzeti Fejlesztési Terv (2004–2006) tapasztalatai

### 2.2.2.1 Tervezési tapasztalatok

A 2004–2006-os időszakra készített Nemzeti Fejlesztési Terv nem egy átfogó, minden szektorra kiterjedő fejlesztési terv, hanem olyan **egységes stratégia volt, mely a Magyarország számára megnyíló európai uniós fejlesztési források felhasználási irányait foglalta össze**. A Nemzeti Fejlesztési Terv szolgált alapjául az unióval megkötött pénzügyi megállapodásnak, az ún. **Közösségi Támogatási Keret-tervnek**. Az I. Nemzeti Fejlesztési Terv stratégiájának **hosszú távú célja** az életminőség javítása. Az adott periódushoz kapcsolódó **általános célja** az uniós átlaghoz képest jelentős elmaradás mérséklése az egy főre jutó GDP szintjében. Az ezt alátámasztó és ennek elérését lehetővé tevő **három specifikus cél**: a gazdasági versenyképesség javítása, a humán erőforrások fejlesztése, valamint a jobb minőségű környezet kialakítása és a kiegyensúlyozottabb regionális fejlődés. Ennek megfele-

Az I. Nemzeti Fejlesztési Terv hosszú távú célja továbbra is aktuális

lően a Nemzeti Fejlesztési Terv öt operatív programra épült:

1. Gazdasági Versenyképesség Operatív Program (GVOP)
2. Környezetvédelem és Infrastruktúra Operatív Program (KIOP)
3. Humán erőforrás-fejlesztési Operatív Program (HEFOP)
4. Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP)
5. Regionális Fejlesztés Operatív Program (ROP)

**A fejlesztések horizontális megoszlása az európai uniós támogatásokban  
a 2004-2006-os időszakban**

	Az EU-támogatások* megoszlása		
	Kifizetési előirányzat	Kötelezettségvállalás	Megoszlás
Gazdaságfejlesztés	801,7 millió euró	1075 millió euró	25,5%
Humán erőforrás-fejlesztés	519,9 millió euró	687,8 millió euró	16,5%
Környezetfejlesztés	1816,57 millió euró	2169,7 millió euró	58,0%
<b>ÖSSZESEN**</b>	<b>3134,17 millió euró</b>	<b>3932,5 millió euró</b>	<b>100,0%</b>

\* EU-támogatás: strukturális alapok, EMOGA garancia része, Kohéziós Alap.

\*\* Szakmai segítségnyújtás nélkül.

A tervezést az ágazatok önálló, programonkénti fejlesztési elképzelései irányították, nem pedig a nemzeti szinten meghatározott átfogó fejlesztési célok, stratégiák. **Az I. NFT tapasztalata, hogy az egész országra érvényes átfogó társadalmi-gazdasági-környezeti célok kijelölése az elsődleges lépés,** és csakis ezt követően kezdődhet meg a szakágazati tervezés. A tervezés során építeni kell a korábban elkészült tervdokumentumokra. Az egyes szakágazatok általában nem rendelkeztek 3, 5 vagy 7 éves előrettekintéssel, stabilnak tekinthető, politikailag is legitim koncepcióik nem voltak. Léteztek ugyan olyan hatályos vagy elfogadás alatt lévő nemzeti szintű stratégiai dokumentumok, területfejlesztési programok, Nemzeti Környezetvédelmi Program, amelyeket figyelembe kellett venni a tervezés folyamán, e dokumentumoknak azonban nem volt kellő hatásuk a tervezési időszakra.

**Először országos stratégia kell, csak azután jöhetnek az ágazatiak**

Az I. NFT tervezése meglehetősen újszerű feladat volt a minisztériumok számára. Az I. NFT megtervezésének legfontosabb eredménye **a költségvetéseken átnyúló tervezés szemléletének megjelenése volt.** A terv sikere jelentős mértékben köszönhető annak is, hogy **zömében korábbi hazai programokat ültetett át sikeresen az új tervezési struktúrába. A stratégia kialakítása nem volt összhangban az NFT pénzügyi tervezésével.** A programok közti forrásallokáció

**Az I. NFT visszaállította a hosszú távú tervezés rangját**



konkrét, számszerűsített és elfogadott eredménymutatók nélkül történt, a forrásallokáció vezérelte tervezési folyamatban a stratégia készítése nem cél-, hanem eszközorientált volt. **Az igazi stratégiai döntések a programok közti forráselosztás keretében születtek.**

A terv elkészítésének utolsó fázisában megkezdett **előzetes értékelés** jelentősen hozzájárult az egymással inkoherens, illetve nem kellően alátámasztott elemzések és részstratégiák javításához. A korábbi években hiányzott a hosszú távú tervezés. Ebből adódóan a tervezésnek számos módszertani nehézséggel kellett megküzdenie. Alapvető problémaként jelentkezett a korábbi programok tapasztalatait feltáró **értékelések, valamint a politikák eredményeit mérő adatsorok, adatfelvételek hiánya.**

**Az előzetes értékelés nagyban segíti a részstratégiák egységes rendszerbe szervezését**

A jó szakmapolitika alapja a jó minőségű információ és a tájékozott nyilvánosság részvétele. Az információk térbeli helyének – mintegy 80 %-ban – meghatározó szerepük van kezelésük, elemzésük és a megjelenítés szempontjából. A nemzeti téradat-infrastruktúra kialakítását és működtetését 2007-től a közösségi joganyag írja elő, ugyanakkor a hazai felkészülést nemzeti érdekek: a versenyképesség növelése, a hatékonyabb és olcsóbb közigazgatás, a fenntartható fejlődés biztosítása, az erőforrás-gazdálkodás, a területi mellett a térbeli szemlélet erősítése és a katasztrófaelhárítás is sürgetik. Az alapadatok gyűjtése, elérhetőségüknek és széles körű hozzáférésüknek a várható EU irányelv szerinti biztosítása számos fejlesztéspolitikai tennivalót és a Nemzeti Fejlesztési Terv II.-ben való megvalósítást igényel tárcaközi és interdiszciplináris együttműködésben. A téradat-infrastruktúra megközelítés (a maga jogi, adatpolitikai, műszaki, szervezési és emberi tényezőivel) lehetővé teszi a különféle szakterületekről származó információk különböző felhasználásra történő integrálását térségtől, országhatártól függetlenül.

Az I. NFT társadalmi megalapozásának és elfogadtatásának tapasztalatai megmutatták, hogy a nem megfelelően szervezett társadalmi vita, illetve az olyan partnerek tömeges bevonása a tervezésbe, akik nem ismerik az európai források felhasználásának szabályait, jelentősen lassítják a tervezési folyamatot. Ugyanakkor a felkészült társadalmi partnerek bevonása nemcsak **jelentősen javította a terv szakmai színvonalát, de növelte annak társadalmi elfogadottságát is.**

**A jól megtervezett partnerségi folyamat értékes inputokkal szolgál, és erősíti a terv elfogadottságát**

#### 2.2.2.2 Intézményi és szabályozási tapasztalatok

A 2004. május 1-jén csatlakozott tagországok közül Magyarország kezdett hozzá elsőként Nemzeti Fejlesztési Tervének végrehajtásához, már 2004 januárjában. A pályázatok örvendetesen nagy száma nehéz feladat elé állította a kezelésükkel, elbírálásukkal foglalkozó szervezeteket.

**Óriási érdeklődés a pályázatok iránt**

A hazai akkreditációs folyamat jelentősen hozzájárult a megfelelő felké-

**Új intézmény-**

szültséghez, a programok 2004 eleji megindítására időben felállt az intézményrendszer. Az intézményi struktúrában változások nem következtek be, és nem is várhatóak, ami lehetővé teszi az intézményi stabilitást.

**rendszer kezdte meg működését**

A támogatási programok gyakorlati megvalósítása kérdéseket vetett fel a hazai szabályozási környezettel kapcsolatban. Időközben sor került a pályázóknak kezdetben nehézséget jelentő közbeszerzési törvény módosítására, és az áfa-törvény előírásai kedvezőbb alkalmazásának módját is kialakították.<sup>8</sup>

**Jelentős lépések a pályázatbarát rendszer kialakítására**

**A pályázati kiírások összetettsége, a helyenként nem pontos megfogalmazások a formailag hibás pályázatok magas számához vezetett.** A szaktárcák követelményrendszere meglehetősen heterogén volt, és az egyes irányító hatóságok rendszerrel szembeni elvárásai is eltértek egymástól. A kormányzat ezt felismerve 2005 eleje óta komoly lépéseket tesz a megvalósításban részt vevő intézményekkel együtt a hatékonyabb jogszabályi környezet és feldolgozási folyamat, összességében a „pályázatbarátabb” pályázattal rendszer kialakítása érdekében.

**Pályázati rendszerünk túlságosan nehézkes, bonyolult**

A pályázási kedv a felmerülő nehézségek ellenére is kimagaslónak mondható (16 065 projektjavaslat érkezett be a 2004. év végéig), ami lehetővé tette, hogy a jó projektek kiválasztásával a hároméves megvalósítás első évében a források egyharmada lekötésre kerüljön. Ez biztosítani látszik az NFT időben történő megvalósítását, ugyanakkor a projektek sikeres megvalósítása érdekében továbbra is jelentős szerep hárul az intézményrendszerre.

**Döntés született a források egyharmadára**

Ekkora mennyiségű pénz felhasználása és a programok eredményeinek folyamatos nyomon követése komoly információs háttérbázist és információfeldolgozó kapacitást igényel. Az Egységes Monitoring és Információs Rendszer (EMIR) fogadtatása vegyes volt, a tapasztalatok változóak, ami az új információs rendszer alapvetően természetes velejárója. **Az információs igények miatt azonban az EMIR teljes körű és általános alkalmazása megtörtént.**

**Szükség van információs rendszerre**

A végrehajtással kapcsolatos 2004-es tapasztalatok rámutattak arra, hogy a következő NFT tervezésekor nagy súlyt kell helyezni **a végrehajtási intézményrendszer időben történő kialakítására.** Ezenkívül **évenként értékelni kell a végrehajtási tapasztalatokat,** mivel a végrehajtásban jelentkező hatékonysági problémák jelentősen veszélyeztethetik a tervezésben megfogalmazott célok elérését.

**A végrehajtás intézményrendszerét állandóan fejleszteni kell**

<sup>8</sup> E gondok egy része azóta enyhült. Ma már csak akkor van szükség közbeszerzési eljárás lefolytatására, ha az állami támogatás mértéke meghaladja a projekt értékének 50%-át. A 2005. évi pályázati felhívásokban a támogatásra jutó le nem vonható áfa egy részére támogatás igényelhető, ezzel jelentősen sikerült növelni a tényleges támogatási arányt.

## 2.3 A fejlesztéspolitika fő irányai az EU-ban

Az Európai Unió különböző szakpolitikái együttesen szolgálják a közösségi fejlesztéspolitikai célok megvalósulását. A fenntartható fejlődés stratégiája hosszú távú keretet jelent a közösség napirendjén első helyen álló középtávú lisszaboni folyamathoz. A saját cél- és eszközrendszerrel rendelkező, megreformált kohéziós politika, illetve a strukturális alapok rendszeréből kikerülő agrár- és vidékfejlesztési politika szintén e célok teljesüléséhez járul hozzá.

**Az unió fejlesztéspolitikája sok forrásból táplálkozik**

### 2.3.1 A fenntartható fejlődés koncepciója és stratégiája

Az Európai Unió új alapszerződésében lefektetett célkitűzés Európa fenntartható fejlődésének biztosítása, azaz a jelen és a jövő generációk életminőségének, életfeltételeinek fenntartható javítása. A közösségi fejlesztéspolitikának is **átfogó hosszú távú keretet ad a fenntartható fejlődés koncepciója**, illetve stratégiája.

**A fejlesztéspolitika fő kerete a fenntartható fejlődés stratégiája**

A fenntartható fejlődés átfogó értelmezését az Európai Tanács Göteborgban fogalmazta meg, és a lisszaboni stratégia korábban kitűzött céljait környezeti vetületekkel egészítette ki.

A fenntartható fejlődés a társadalmi haladás – a méltányos életkörülmények és a szociális jólét – elérése, megtartása érdekében a gazdaság teljesítőképességének növelését és a környezeti feltételek megőrzését közös, egymást erősítő feltételnek tekinti. Ezért elismeri **az egymást követő nemzedékek megfelelő életminőséghez való jogát**, és az ezzel összefüggésben álló, a környezet, a természet, a táj védelmével összefüggő kötelesek teljesítését. Ez azt jelenti, hogy **csak a természeti környezet eltartó képességével összhangban lehet a társadalom reális szükségleteinek a kielégítéséről gondoskodni**, s a környezet eltartó képessége egyben az igények kielégítésének korlátja is. A célkitűzés így – a fenntarthatóságot szélesen értelmezve – kiterjed annak környezeti, szociális és gazdasági vonatkozásaira, különös tekintettel a természeti értékek, területek, tájak, ökológiai rendszerek megőrzése, fenntartása mellett az élhető környezet megteremtésére, a természeti erőforrásokkal való takarékos és hatékony – fenntartható – gazdálkodásra, a gazdasági fejlődés fenntarthatóságának kritériumaira, az üzembe helyezett fejlesztések működtetésének fenntarthatóságára, a leromlott urbanizált, illetve a falusi térségekben élők életesélyeinek komplex, integrált javítására.

**A szükségletek kielégítése nem lépheti túl a környezet teherviselő képességének határát**

### 2.3.2 A lisszaboni folyamat

Az Európai Unió fő **középtávú** fejlesztéspolitikai célkitűzéseit a lisszaboni folyamatként ismert gazdasági, szociális és a göteborgi környezetvédelmi reformok tartalmazzák, amelyek az alábbi irányokkal, döntésekkel írhatók le.

A lisszaboni stratégia azt a célt tűzte az Európai Unió elé, hogy 2010-re váljék a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb, tudásalapú gazdaságává. A fenntartható gazdasági növekedés a kutatás-fejlesztésen, az innováción, az információs és kommunikációs technológia széles körű alkalmazásán, tehát a **versenyképességnek a tudásalapú gazdaságra épülő növekedésén alapszik**. Ezen kívül kiterjed például a kis- és középvállalkozások innovációorientált fejlesztésére, a feltörekvő vállalkozások felkarolására, a verseny megteremtése és erősítése céljából a belső piac kiteljesítésére, mindenekelőtt a pénzpiacok, a szolgáltatások és a hálózatos iparágak területén. E célkitűzés – az egész életen át tartó tanulás stratégiájába illeszkedően – kiemelten kezeli a képzésnek és oktatásnak a gazdaság igényeit szem előtt tartó, koordinált fejlesztését, a tudomány, a K+F, az innováció és az IT emberi erőforrásokkal kapcsolatos feltételeinek kialakítását.

**Az EU váljék a világ legversenyképesebb régiójává. Ennek fő eszköze a tudásalapú gazdaság**

A Lisszabonban született döntésekben a versenyképesség erősítése mellett társadalmi célok is megfogalmazódtak. Ez a második dimenzió az európai szociális modell reformját tartalmazza. Egyrészt megállapítja, hogy nincs tudásalapú gazdaság az emberbe való beruházás és aktív, dinamikus jóléti állam nélkül, másrészt pedig csak szociális reformokkal érhető el, hogy az új gazdaság létrejötte ne járjon majd a már ma is égető problémák – a munkanélküliség, a szegénység és a kirekesztés – súlyosbodásával. Ezért e stratégia fontos alapelve a **„több és jobb munkahely létrehozása”**, tehát a **foglalkoztatás bővítése**. Szintén itt fogalmazódott meg a **társadalmi és gazdasági kohézió, az összetartó társadalom erősítésének, valamint a szolidaritás növelésének gondolata**. Ezek a területi különbségek csökkentését, másrészt a szociális szolgáltatások legszegényebb rétegekre koncentrááló fejlesztését irányozzák elő. Így a lisszaboni stratégia a foglalkoztatás bővítésén túl kiterjed a **társadalmi befogadásra**, a szociális védelem korszerűsítésére, ezen belül a minőségi egészségügyi, szociális szolgáltatásokra, a hátrányos helyzetűek és kirekesztettek reintegrációjára, az esélyegyenlőségre is, fokozottan támaszkodva a közoktatásban, a felnőttképzésben és a hátrányos helyzetűek munkaerő-piaci reintegrációjában rejlő lehetőségekre.

**A lisszaboni stratégia társadalmi dimenziói sem kevésbé fontosak**

A lisszaboni stratégia és a fenntartható fejlődés stratégiájának **félidős felülvizsgálatára 2005 tavaszán** került sor. Ekkor az Európai Tanács az elmúlt öt esztendő „vegyesnek” ítélt eredményeinek az elemzése alapján azonnali lépéseket sürgetve **újrafogalmazta a célok megvaló-**

**A félidős értékelésen az EU rossz bizonyítványt kapott**

sításának fő szempontjait. Ezek szerint

- a gazdasági **növekedés** és a **foglalkoztatás** áll a középpontban, **Növekedés és foglalkoztatás**
- **egységes szemléletmódra van szükség a megvalósítás** során: ezután uniós szinten az Átfogó Gazdaságpolitikai Iránymutatásokat, a Foglalkoztatási Irányvonalakat és a Cardiff-jelentést évente **egyetlen csomagba** foglaló dokumentum születik, amelynek alapján minden tagállamnak saját **programot kell készítenie** a szükséges feladatok meghatározásával, **Tagállami akcióprogramok kellenek**
- **olyan hatékonyabb kommunikációra van szükség**, amely a gazdasági szereplők és a szociális partnerek szorosabb bevonását is jelenti. **Jobban be kell vonni a gazdasági szereplőket**

**A megújuló lisszaboni stratégia a növekedésre és a foglalkoztatás bővítésére fókuszál.** Ezzel – összhangban az Európai Foglalkoztatási Stratégiában megfogalmazott célkitűzésekkel – kiegyensúlyozott megközelítést vár el a tagállamoktól a foglalkoztatás és a termelékenység javítása tekintetében. A megfogalmazott prioritások ezekhez a fő célokhoz járulnak hozzá elsősorban:

1. Európának vonzóbbá kell válnia a befektetés és a munka számára.
2. A tudás és az újítókészség (innováció) az európai működés motorja.
3. Az EU úgy alakítsa politikáit, hogy a vállalkozásoknak lehetőségük nyíljon több és jobb munkahely megteremtésére.

Az Európai Tanács állásfoglalása alapján **a rövid és középtávú lisszaboni stratégiának a fenntartható fejlődés hosszú távú, átfogó keretébe kell illeszkednie.** A fenntartható fejlődés EU-stratégiájának felülvizsgálatát, illetve egy új stratégia elfogadását a tagállami lisszaboni akciótervek kialakításával egy időben, 2005 végére tervezik.

**A tagállamoknak 2005 végére kell elkészíteniük lisszaboni akciótervüket**

### 2.3.3 A kohéziós politika prioritásai

A 2004 februárjában megjelent Harmadik Kohéziós Jelentés világos képet nyújt arról, hogy milyen **jelentős fejlettségbeli különbségek** mutatkoznak **az Európai Unió régiói között.** Emellett a jelentés rávilágít arra is, hogy milyen elmaradások vannak az egységes piac maradéktalan működése, illetve a lisszaboni és a göteborgi stratégiák megvalósítása terén. Ezekre a kihívásokra kínálnak megoldást a közös kohéziós politika reformjára vonatkozó javaslatok, amelyeket először a Harmadik Kohéziós Jelentés vetett fel, majd az Európai Bizottság kohéziós politikára vonatkozó rendelettervezeteiben öltöttek testet.

**Az EU-ban minden eddiginél nagyobb szükség van kohéziós politikára**

A megreformált kohéziós politika az eddigiéknél kevesebb prioritás **Kevesebb lesz a**

támogatására fog összpontosítani. A **koncentráció elsősorban a lisszaboni** (a versenyképességet ösztönző) és a **göteborgi** (a fenntartható fejlődést elősegítő) **határozatokban megfogalmazott stratégiai célokat** tükrözi.

Az Európai Bizottság három prioritást javasol a következő programozási időszakra:

- **konvergencia:** fő célja a legelmaradottabb országok és régiók növekedésének és munkahelyteremtésének támogatása úgy, hogy hozzájáruljon a gazdasági növekedést elősegítő feltételek és a gazdasági teljesítmények közelítését (az ún. reálkonvergenciát) szolgáló tényezők kialakításához és erősítéséhez, **Konvergencia**
- **regionális versenyképesség és foglalkoztatás:** fő célja a változások támogatása, ezen belül a gazdasági átalakulás gyorsítása, valamint a foglalkoztatás és a termelékenység növelése, **Regionális versenyképesség és foglalkoztatás**
- **európai területi együttműködés:** harmonikus és kiegyensúlyozott fejlesztés az unió területén, amely a határokon átnyúló és transznacionális együttműködés támogatásával kívánja előmozdítani az uniós területek integrációját. **Európai területi együttműködés**

A következő hét évre szóló pénzügyi keretrevízió, valamint a kohéziós politikára vonatkozó rendeletek hivatalos elfogadását és hatálybalépését követően a Tanács várhatóan 2006 elején fogadja el a **Közösségi Stratégiai Irányelvek** című dokumentumot mint a **kohéziós politika alapidokumentumát**. Ez megfogalmazza a **2007 és 2013 közötti uniós szintű prioritásokat**, az egyes tagállamok fejlesztési programjait egységesebb keretbe terelve összehangolja azokat, ezzel is elősegítve a fejlesztéspolitikához kapcsolódó stratégiák és politikák hatékonyabb végrehajtását. Mindezek mellett a dokumentum segít abban is, hogy hatékonyabbá tegye a kohéziós politika, valamint a lisszaboni és a göteborgi cselekvési programok közötti együttműködést.

**A kohéziós politika alaprendelete 2006 elejére készül el**

A 2007 és 2013 közötti időszakra alapvető változást jelent Magyarország számára, hogy a közép-magyarországi régió várhatóan kikerül az elmaradott régiók köréből, és a második célkitűzés alá fog tartozni. Ez nemcsak azzal jár, hogy így fajlagosan jóval kevesebb támogatáshoz juthat a régió, hanem a tervezés és végrehajtás rendszere is megváltozik: a régió saját operatív programja lesz, és az uniós forrásokból finanszírozott ágazati célokat, eszközöket kizárólag a régió programján keresztül lehet megvalósítani.

**A közép-magyarországi régió operatív programja az eltérő célterületek miatt eltérő lesz a többi régióitól**

#### 2.3.4 A vidékfejlesztés prioritásai a közös agrárpolitikában

A kohéziós politika reformja miatt a vidékfejlesztés finanszírozása a **2007-től a vidék-**

2007 és 2013 közötti időszakban kikerül a strukturális alapok rendszeréből, és a közös agrárpolitika keretében egy egységes alap, az **Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap** szolgálja majd az egységes programozási keretbe rögzített vidékfejlesztési programok finanszírozását, az új uniós költségvetés „természeti erőforrások kezelése és megőrzése” költségvetési cím részeként. Az új, összevont Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap egységes közösségi stratégiai útmutatója alapján országos stratégiai tervet kell kidolgozni az agrár- és vidékfejlesztés 2007 és 2013 közötti fejlesztésének támogatására.

fejlesztés kikerül a strukturális alapok közül

A bizottsági javaslat három fő fejlesztési irányt jelöl meg a következő programozási időszakra:

- a mezőgazdaság és az erdészeti szektor versenyképességének növelése, **Versenyképesség**
- a környezetvédelem (beleértve a természet- és tájvédelmet is) és a földgazdálkodás, **Környezetvédelem**
- a vidéki gazdaság diverzifikációja és a vidéki területeken élők életminőségének javítása. **Diverzifikáció és életminőség**

Az említett fejlesztési irányokat erősíti, mintegy negyedik fejlesztési blokkként kiegészíti a LEADER program, amelynek a kistérségi önszerveződő koncepciók finanszírozása a feladata.

**LEADER**

2007 és 2013 között a jelenlegi Halászati Orientációs Pénzügyi Eszközt az Európai Halászati Alap váltja fel a fenntartható halászat, illetve a halászattal foglalkozó területeken a gazdasági tevékenységek diverzifikálásának elősegítésére.

## 2.4 Peremfeltételek

### 2.4.1 A tervezés makrogazdasági keretei

Az ország sajátosságait, fejlettségi szintjét, a hazai gazdasági és társadalmi folyamatok alakulását befolyásoló külső és belső feltételeket figyelembe véve **a gazdaság- és társadalompolitika fő célja a felzárkózás** mind a gazdasági teljesítményeket, a foglalkoztatás szintjét, a hátrányos helyzetű rétegek oktatási és képzési szintjét, mind pedig az emberek életkörülményeit tekintve.

**Fő célunk a felzárkózás...**

Ez a cél csak az EU-átlagnál gyorsabb növekedési ütem fenntartásával érhető el, ugyanakkor nem térhetünk le a fenntartható fejlődési pályáról. Ezért a Kormány Magyarország 2004. évi konvergenciaprogramjában kifejtett középtávú gazdaságpolitikája a fenntartható, a növekedést nem

**... ami csak növekedésorientált, egyensúlyozó pályán érhető el...**

visszafogó állami pozíció fenntartására törekszik. Fontos célja még rövid és középtávon is az államháztartási hiány csökkentése – egyben a vállalászási források növelése érdekében az újraelosztási hányad mérséklése –, hiszen ez az egészséges növekedés egyik legfontosabb feltétele.

Az állami újraelosztás 2003-tól enyhén nőtt, de a konvergenciaprogram fokozatosan a szűkítését irányozza elő. Az államháztartás működése továbbra is jelentős feszültségeket rejt magában, ezért a legfontosabb feladatok egyike az adóztatási és a kiadási szerkezeti reformok megvalósítása. **A monetáris politika és a fiskális politika összhangja javult**, azonban még nem tekinthető megfelelőnek.

..., amint ezt konvergencia programjában meg is célozta az ország.

Ma **a gazdaság viszonylag egészséges szerkezetben és lendületesen fejlődik**, ami segíti az Európai Unió fejlettebb tagországaihoz való felzárkózást. (A magyar GDP növekedése az eurózónáét átlagosan 2 százalékponttal haladja meg.) A növekedés hosszú távú fenntarthatóságát az ezt segítő beruházások, az export, illetve az ipari termelés erőteljes növekedése biztosítja.

Gazdasági növekedésünk tartósan gyorsabb, mint az euró-zóna országaié

A bemutatott helyzetből kiindulva, továbbá a konvergenciaprogramban vázolt gazdaságpolitika sikeres végigvitelét feltételezve, a 2013-ig terjedő időszakban **a makrogazdasági pálya**, a makrofolyamatok alakulásának **fő jellemzői** az alábbiak.

Előrejelzésünk:

Középtávon jelentős beruházásnövekedéssel és **a foglalkoztatás évi 1% körüli bővülésével számolunk**. Ez utóbbi az időszak vége felé, 2010-től a demográfiai prognózisok alapján le fog lassulni. A folyamatot erősíti az is, hogy az uniós tőkeforrások növekedési üteme is lassul, ami kevesebb pótlólagos beruházásra ad lehetőséget. A változások hatására a 15–64 évesek foglalkoztatási rátája folyamatosan növekszik, így az EU-átlagtól való – ma 7,4 százalékpontos – lemaradásunk csökken.

A jövőben növekednek a beruházások, és bővül a foglalkoztatás

A gazdaság egyensúlyának fenntartása érdekében alapvető jelentősége van annak, hogy a jövedelmek ne szakadjanak el a teljesítményektől. **Középtávon a magyar gazdaság termelékenységének növekedése 3 és 3,5% között valószínűsíthető**. Az államháztartás és a külső egyensúly javítása szempontjából elengedhetetlen, hogy a reálbérek és a fogyasztás növekedése ezt a szintet ne lépje túl. Ebben az esetben a konvergenciaprogramban bemutatott inflációs pálya is tartható, mely szerint **a fogyasztói árnövekedés 2008-ra 3% alá csökken**. **Az azt követő években** az áremelkedés tovább mérséklődik, az időszak végére a magyar gazdaság szempontjából egyensúlyinak tekinthető **2,5%-on stabilizálódik**.

A teljesítményekkel arányosan nőhet a reálbér és a fogyasztás

A beruházások erőteljes bővülése – a viszonylag kedvező, stabil külső konjunktúra fennmaradását feltételezve – lehetővé teszi, hogy a konvergenciaprogramban már figyelembe vett felzárkózási folyamat erősebb

2013-ra már 28%-os lesz a beruházási hányad



legyen. Az EU-ból érkező, növekvő felhalmozási célú források további lökést adnak ennek a folyamatnak. 2008 után az uniós források növekedési üteme kissé mérséklődik, ami némileg visszafogja a beruházások növekedési ütemét is. Mindezek mellett **a beruházási hányad az időszak egészében növekszik, 2013-ra már eléri a 28%-ot.**

Összességében **a GDP növekedése az egész időszak alatt erőteljes lesz.** Középtávon a potenciális növekedés üteme **4,5% körül alakul,** számításaink szerint ezt a mértéket 2008-ra érheti el a gazdaság növekedése. Az időszak második felében a növekedés a 4–5%-os sávban ingadozhat, a konkrét mértéket részben a külső konjunktúra alakulása, részben az unióból érkező források hatékony felhasználása határozza meg.

**A gazdasági növekedés üteme tartósan magas lesz**

#### 2.4.2 Az állami tevékenységek összehangolásának szükségessége

Egyes fejlesztéspolitikai célok elérése sok esetben más kormányzati politikákhoz is kapcsolódik. Ilyenek a fiskális politika, a jövedelempolitika, az adópolitika, a monetáris politika, a szabályozórendszer, a társadalom/államháztartás elosztórendszerei, a közigazgatás és közszolgáltatások intézményrendszere és működése. A fejlesztéspolitikai célokat a leghatékonyabb eszközök összehangolt felhasználásával lehet elérni. Ezért az ország sikeréhez a hatékony fejlesztéspolitikán túl **a különböző állami tevékenységek összehangolása is** elengedhetetlen. A különböző eszközök egymást kiegészítő hatását erősíti, ha azokat **a fejlesztésekkel együttesen** tervezik.<sup>9</sup> A kiegyensúlyozott, mindenki számára érzékelhető fejlődés csak akkor valósul meg, ha a kormányzati politika más területei is hozzájárulnak a fejlesztési programok eredményességéhez. Amennyiben a makrogazdasági feltételek, a társadalom elosztórendszerei, a közszolgáltató intézmények, a gazdasági szabályozók és a fejlesztési programok céljai nincsenek összhangban, a különböző eszközök hatásai gyengíthetik vagy teljesen kiolthatják egymást. Ezért nélkülözhetetlen, hogy a hosszú távú célok megvalósítása érdekében **a kormányzat megerősítse a különféle állami tevékenységek hosszú távú konzisztenciáját.** A tervezés és a végrehajtás során kiemelt figyelmet kell fordítani a **stabil gazdasági egyensúlyt, a közszféra hatékony működését és a versenybarát szabályozási környezetet** nyújtó feltételek megteremtésére és erősítésére.

**A fejlesztéspolitika sikeréhez más állami rendszerek és eszközök támogatására is szükség van**

<sup>9</sup> Nem hatékonyan működő rendszerek esetén nem elégséges csupán projekteket, programokat tervezni, mert ezek önmagukban, rendszerátalakítások nélkül csak konzerválják a rossz rendszereket. Különösen igaz ez a közszolgáltatások (pl. oktatás, egészségügy) területén.

## A makrogazdasági stabilitás megőrzéséhez szükséges lépések

**A makrogazdasági stabilitás és a fejlesztéspolitika kapcsolata a kölcsönösségen alapul.** A makrogazdasági stabilitás nemcsak peremfeltételül szolgál a fejlesztéspolitikának, de nagyban hozzá is járul a fejlesztéspolitikai célkitűzések eléréséhez. Az ország sikeressége, versenyképessége nagymértékben függ az állam, a közszféra működésétől, hatékonyságától, versenyképességétől.<sup>10</sup> Ráadásul a Kohéziós Alap kritériumrendszere miatt a stabilitás közvetlenül, formálisan is befolyásolja a fejlesztéspolitikát. Ezzel párhuzamosan a fejlesztéspolitika által hatékonyan felhasznált európai uniós források is hozzájárulhatnak a makrogazdasági stabilitás eléréséhez, a gazdasági növekedés erősödésével többletforrásokhoz juttathatja a költségvetést.

**A kiegyensúlyozott gazdasági növekedéshez állami beavatkozások is kellenek...**

Fejlesztési szempontból **a legfontosabb makrogazdasági kritérium a stabilitás**, ezen belül is a pénzügyi egyensúly, az államháztartás fenntartható gazdálkodása és az alacsony infláció. Mindegyik a stabil üzleti környezet feltételének tekinthető. A kiszámítható pénzügyi helyzet, a mérsékelt infláció és a kiszámítható kormányzati gazdaságpolitika kedvezően hat az üzleti beruházásokra.

**...melynek legfontosabb célja a makrogazdasági stabilitás biztosítása.**

**Kiemelten fontos tehát a magyar gazdaság nominális konvergenciáját biztosító és a fejlesztéspolitika makrogazdasági, költségvetési kereteit rögzítő, 2004 és 2008 közötti időszakra szóló konvergenciaprogram végrehajtása.** A Kormány által elfogadott konvergenciaprogramban kitűzött célok teljesítése során a költségvetésre nehezedő nyomás csökkenése nem várható az előttünk álló időszakban. Ezért a deficit „kinövésén” kívül szükség van más, az államháztartási hiányt és az adósságot csökkentő eszköz csatarendbe állítására is.

**Kiemelten fontos tehát a konvergencia program végrehajtása.**

Ennek érdekében **át kell alakítani a költségvetés alrendszerét, illetve a közszolgáltatások rendszerét** (önkormányzati finanszírozás, szociális, egészségügyi, oktatási, nyugdíjrendszer, MÁV). **Ki kell szélesíteni a közfeladatok finanszírozásának bázisát.** Nem folytatható tovább, hogy az adó- és járulékkerülés miatt a közterheket viselőik indokolatlanul nagymértékben járuljanak hozzá a közjavak finanszírozásához. A finanszírozási bázis szélesítése stabilabbá teszi a közfeladatok finanszírozását, és – az állami elvonás szintjének csökkenésén keresztül – javítja az ország versenyképességét. Az **államháztartási hiány csökkentése mellett a lakossági megtakarítások erőteljes ösztönzésével** annak finanszírozhatóságát is javítani kell.

**A stabilitást célzó állami beavatkozások között fontos szerepet játszik például az önkormányzati rendszer átalakítása vagy az egészségügy, az oktatási rendszer reformja**

<sup>10</sup> Az ország nemzetközi versenyképesség mutatóiban is elsősorban ezek a tényezők „húzzák le” a többi összetevő amúgy javuló versenyképességét! A gazdaság versenyképességére negatívan ható tényezők között is kiemelkedő az államháztartás szerepe: a magas deficit, a fejlettségi szinthez képest magas újraelosztás, a kiadások alacsony és romló hatékonysága, a kiugróan magas adók.

## A modern, hatékony közigazgatás megteremtése

A sikeres felzárkózás szükséges feltétele: a magyar államgépezet hatékonyságának jelentős javítása. Ez kézzelfogható ösztönző ahhoz, hogy megnyissa az utat a **közigazgatás területén régóta sürgető reformok** megvalósításához.

Az állami és önkormányzati rendszer mai **széttöredezett és túlszabályozott** állapotában nem alkalmas a felzárkózási folyamat levezénylésére és az európai források hatékony felhasználására. A közigazgatási reformnak többirányúnak kell lennie. Egyrészt a szolgáltató állam modelljének megteremtésére kell irányulnia, melynek legfontosabb feladata, hogy a **jogbiztonságot** garantáló kiszámítható és igazságos környezetet teremtsen a gazdaság szereplői számára. Másrészt **a feladatoknak** a közigazgatás különböző területi szintjei (régió, kistérség, települések) közötti **ésszerű megosztását** kell céloznia, a szubszidiaritás elve alapján.

**A fő célok: a szolgáltató állam megteremtése, és a szubszidiaritáson alapuló decentralizáció folytatása.**

Cselekvőképes államigazgatásra van szükség. A dinamikusan változó nemzetközi környezethez való sikeres alkalmazkodás feltétele, hogy erősödjön a stratégiai szemlélet az államigazgatásban. Olyan apparátusra van szükség, amely rendelkezik a politikai célok szakpolitikává alakításához szükséges információkkal, képességekkel és jogosítványokkal. Meg tudja szervezni, hatékonyan és takarékosan végre tudja hajtani ezeket a szakpolitikákat. Ez a feladat jelentős intézményrendszeri átalakításokat igényel, a stratégiai tervezési kapacitások megerősítését, a megbízható nyomon követési rendszerek kialakítását, a visszacsatoláshoz szükséges értékelési és ellenőrzési kapacitások megerősítését és nem utolsósorban az ezekhez nélkülözhetetlen államigazgatási szabályok megváltoztatását. A stratégiai szemlélet megerősítése révén a kormányzat valós döntési lehetőségek közül választva határozhatja meg szakpolitikáját, a különböző alternatívák költségei és hasznai ismeretében.

**A stratégiai szemlélet erősítése javítja a kormányzás minőségét és hatékonyságát.**

## Hatékony igazságszolgáltatás

A jogviták gyors elbírálása, a jogszabályok egységes alkalmazása és értelmezése a jól működő állam, a gazdaság, a kiegyensúlyozott verseny egyik garanciája. A modern életvitel bonyolultsága, a gazdálkodó szervezetek közötti kapcsolatok szélesedése az ügyek számának megnövekedésével jár. A hagyományosan jogszabálykövető, a hatályos jogszabályokat minden körülmények között alkalmazó bíróságoknak a jogalkalmazó tevékenység ellátása mellett újabb és újabb kihívásokra kell választ adniuk. Az igazságszolgáltatás súlyos túlterheltséggel küzd, ám mindenki gyors döntést igényel. A gyors döntés iránti jogos társadalmi igény

**A közigazgatás reformja nem halogatható tovább**

kielégítése érdekében ki kell használni az információtechnológia adta lehetőségeket; meg kell teremteni a bírák és ügyészek élethosszig tartó képzésének feltételeit.

### A szabályozórendszer konzisztenciája és kiszámíthatósága

A fejlesztéspolitika sikeressége érdekében elengedhetlen feltétel a **rugalmas és gyors, ugyanakkor pontos és időtálló szabályozás** feltételeinek megteremtése. A jogalkotási folyamat hosszát ma már döntően befolyásolhatják az új infokommunikációs lehetőségek. A gazdaság működését támogató jogalkotás és a zökkenőmentes jogalkalmazás feltétele a mindenki számára hozzáférhető jogi adatbázisok megléte. Elengedhetlen az Európai Unióban elfogadott „better regulation” (a szabályozás minőségének fejlesztése) szemléletét követő, a gazdasági-társadalmi hatásokat figyelembe vevő jogszabály-előkészítés. A minőségi jogalkotásnak a szabályozás hatásvizsgálatán, az adminisztratív terhek csökkentésén és általános jogegyszerűsítésen kell alapulnia. A fejlesztéspolitika szempontjából kiemelkedő fontosságú **a fejlesztéspolitikai és szabályozási eszközök egymást kiegészítő, a hatékonyság kritériumát szem előtt tartó alkalmazása.**

A fejlesztéspolitikát hatásos és hatékony szabályozásnak kell segítenie

## 2.5 Fejlesztéspolitikai elvek

A fejlesztéspolitikai elvek meghatározásánál egyrészt a fejlesztéspolitika és a kohéziós politika EU által elfogadott elveiből, másrészt a fejlesztéspolitikai koncepció megalapozását szolgáló hazai munkák eredményeiből indulunk ki. Ezek azok a keretek és irányok, amelyeket követve olyan fejlesztéspolitika alakítható ki és hajtható végre, amely összhangban van a hazai igényekkel és az EU prioritásaival is.

A fejlesztéspolitika fő elveit az EU rendeletei rögzítik

- Fenntartható fejlődés elve

Fenntarthatóság

A fenntartható fejlődés a folytonos szociális jobblét elérése, anélkül, hogy az ökológiai eltartóképességet meghaladó módon növekednénk. A növekedés azt jelenti, hogy nagyobbak leszünk, a fejlődés pedig azt, hogy jobbak.

A fenntartható fejlődés **a társadalmi haladás** – méltányos életkörülmények, szociális jólét – elérése, megtartása érdekében **a gazdasági fejlődés** biztosítását és a **környezeti feltételek** megőrzését jelenti. A méltányos életkörülmények, a megfelelő életminőség, jólét biztosítását kifejező célkitűzés mindenkire – a jövő nemzedékekre is – vonatkozik. A fenntartható fejlődés a tágran értelmezett életminőség javulását szolgálja, ezért a szociális jólét elérését, megtartását elősegítő gazdasági fejlődéssel együtt kell

érvényesülnie a **szociális igazságosságnak** és az esélyegyenlőségnek, valamint a **természeti erőforrásokkal való fenntartható gazdálkodásnak**. Ez utóbbi azt jelenti, hogy a természeti környezet eltartóképességével összhangban lehet csak a társadalom reális szükségleteinek a kielégítéséről gondoskodni, a környezet eltartóképessége egyben az igények kielégítésének korlátja is.

A fenntartható társadalom legfontosabb ismérvei, együttesen szükséges alapvető követelményei: **szociális igazságosság**, amelynek az alapja a lehetőségekhez való hozzáférés esélyegyenlőségének biztosítása, és a társadalmi terhekből való közös részesedés; az **életminőség folytonos javítására** való törekvés; a **természeti erőforrások fenntartó használata**, amelynek megvalósításához a társadalom környezettudatos és környezet-etikus magatartása szükséges; a **környezetminőség megőrzése**. Az életminőség magában foglalja az egészséget – a teljes testi, lelki és szociális jólétet –, s ehhez kapcsolódóan az anyagi jólétet, az egészséges környezeti feltételeket, a demokratikus jogokat, a biztonságot, a mindenki számára elérhető oktatást stb. A megvalósításhoz elengedhetetlen a rendszerszemléletű gondolkodás és kormányzás, amelynek intézményi, kormányzási megtestesítője a fenntartható fejlődés minden dimenzióját integráló intézményrendszer.

- Az átláthatóság elve

**Átláthatóság**

Meg kell teremteni a fejlesztéspolitikai folyamatok **nyilvánosságát és áttekinthetőségét**. A nyitott tervezés keretében folyamatosan nyilvánosságra kell hozni a tervezés előkészítő, megalapozó anyagait, munkaváltozatait. Nyilvánossá kell tenni az elért eredményeket és az értékeléseket is.

- A partnerség elve

**Partnerség**

A programok sikeréhez szükséges, hogy az érdekelték minél szélesebb köre magáénak érezze azokat. A fejlesztéspolitikai munka minden szakaszában intenzív együttműködést kell kialakítani a társadalom és a gazdaság szereplőivel. Létre kell hozni a kiemelt partnerekkel való kooperáció formáit, az érintettek széles körét bevonó műhelyek rendszerét. A tervdokumentumok magas szintű elfogadásával, parlamenti és szakértői fórumok használatával törekedni kell a fejlesztéspolitikára vonatkozó **nemzeti konszenzus** megteremtésére.

- A szubszidiaritás és decentralizáció elve

**Szubszidiaritás és**

A közösségi fejlesztéspolitika által meghatározott alapelvekkel összhangban a fejlesztéspolitikát érintő **döntéseket azon a lehető legalacsonyabb szinten** kell meghozni, ahol a legtöbb információ áll rendelkezésre, a döntési felelősség és a döntések hatásainak következményei a legjobban láthatók és érvényesíthetők.

**decentralizáció**

A szubszidiaritás alapelveinek érvényesülése révén megnő a helyi szintek felelőssége. Ez hozzájárul ahhoz is, hogy minél több helyi, települési, kistérségi, megyei vagy regionális szintű elképzelés és erőforrás aktivizál-

lódjon. A helyi, térségi kompetencia erősítése miatt a nemzeti szint valóban az egész országot érintő fejlesztési koncepciók kidolgozására és megvalósítására tud koncentrálni.

- Az indokoltság, koncentrálttság és mérhetőség elve

A fejlesztéseknek mérhető, egyértelmű eredményekkel kell járniuk, és a megvalósításuk során felhasznált erőforrásoknak arányosnak kell lenniük az elért eredményekkel. Az intézkedéseknek átmenetinek kell lenniük, meg kell akadályozni, hogy ezek tartós transzferré alakuljanak. Az állami beavatkozás csak azokon a területeken indokolt, **ahol a piac nem működik kielégítően**. Tartózkodni kell olyan feladatok elvégzésétől, amelyeket a piaci szereplők maguk is megtennének.

Olyan programokat kell megvalósítani, amelyeknek **hosszú távú kedvező hatása van**, és kerülni kell azokat, amelyek hatása csak átmeneti. A programok tervezésénél már figyelembe kell venni a beruházások környezetre (természeti, táji értékekre, természeti erőforrásokra, a környezetszennyezésre, környezethasználatra), gyakorolt hatásait és a terhelhetőség korlátain belül kell a fejlesztést meghatározni. A beavatkozásokat továbbá kellően koncentráltan kell megtervezni annak érdekében, hogy a források felhasználásának érezhető, mérhető hatásai legyenek. A programok kialakításánál tekintettel kell lenni nemcsak a fejlesztés során szükséges ráfordításokra, hanem arra is, hogy **biztosítva legyen a létesítmények későbbi gazdaságos üzemeltetése, környezeti, ökológiai fenntarthatósága is**.

A tervezés folyamatában meg kell határozni az értékeléshez használható **indikátorokat**, és ezek segítségével, előre elfogadott módszertan alapján el kell végezni a tervek és programok **előzetes és utólagos értékelését**. Előzetesen fel kell mérni a fejlesztések **gazdasági, társadalmi és környezeti hatásait**, és ezeket utólag is értékelni kell. A beavatkozások mértéke szükségessé teheti a makroökonómiai összefüggések felmérését. Ki kell alakítani a fejlesztéspolitika **eredményességének és hatékonyságának mérésére alkalmas monitoring-** és ellenőrző rendszert, a végrehajtás ellenőrzését. Mindez azt is lehetővé teszi, hogy a korábban megvalósított programok tapasztalataiból tanulni lehessen.

- Programozás, integráltság

A programozás a fejlesztési stratégiák és célkitűzések partnerségen alapuló kidolgozását, a fejlesztések egymásra épülését, időbeli ütemezését jelenti. A programozás elve azt szolgálja, hogy **ne egy-egy projektet** (azaz egy-egy létesítményt, egy-egy akciót) **támogassanak, hanem a terület egészének** vagy meghatározott alrendszerének **fejlődését befolyásoló célkitűzéseket** vagy azok sorozatát. A stratégiában a célkitűzésekhez programok rendelhetők, a megvalósítás konkrét elemeiként. A programokban meghatározhatók a létesítmények és az érintett szervezetek. Mindezekhez hozzárendelhetők a megvalósítók (kivitele-

**Indokoltság**

**Állami beavatkozás csak azokon a területeken indokolt, ahol a piac nem működik jól**

**A fejlesztéseknek nemcsak a költségeit, hanem az eredményeit is mérni kell**

**Programozás**

**A fejlesztések ne egy-egy akcióra vagy projektre korlátozódjanak...**

zők) és a források (finanszírozók) is. Az így kialakított programok finanszírozása az éves költségvetési periódusok rendszerében nehezen megoldható, ezért célszerűbb a többéves fejlesztési programfinanszírozást alkalmazni.

A fejlesztéspolitikai tervezés és a végrehajtás során nem egyes intézkedésekben, hanem **egymást erősítő intézkedéscsomagokban** kell gondolkodni. Egyszerre kell a szinergikus hatások miatt információs, szabályozási és finanszírozó lépéseket tenni. Lehetőleg olyan beavatkozásokat kell megvalósítani, amelyek felerősítik egymás hatását. A fejlesztéspolitikai intézkedéseknek illeszkedniük kell a más állami intézkedésekhez, és ezt a fejlesztésekhez kapcsolódó koncepciókban is meg kell jeleníteni.

... **hanem egymást erősítő intézkedéscsomagokban valósuljanak meg**

A programozás célorientált volta, rendszerezettsége lehetőséget nyújt a források alapos áttekintésére, koordinálására, azok időbeli ütemezésére s a felhasználási szakaszhoz kapcsolódó ellenőrzésekre.

- Területi szemlélet, térségben gondolkodás elve

**Területi szemlélet**

Az egy térségen belüli fejlesztések közötti szinergia megteremtése érdekében **az ágazati fejlesztések fokozott területi orientációja és egymás közti, területi alapú koordinálása** indokolt. Ezen koordináció révén a térségek egyedi adottságaira (problémákra, erőforrásokra, természeti, táji adottságokra) épülő komplex, integrált fejlesztések valósíthatók meg, és a koordinációnak köszönhetően felerősíthetők az egyes fejlesztések közötti kedvező szinergikus hatások, vagyis a térségben gondolkodás elve növelheti a fejlesztéspolitika hatékonyságát. A területi szemlélet, térségi gondolkodás elvének érvényesítése érdekében a fejlesztéspolitikának **önálló területi célokat** is ki kell alakítania.<sup>11</sup>

---

<sup>11</sup> Ezen önálló területi célokat az OFK-val összhangban készült Országos Területfejlesztési Koncepció tartalmazza.